

πάρτομα. Τά σπάνια άντυγεμένα του παλιού της μπουντουάρ άφκεσαν για να δώσουν στα τρία δωμάτια ύψη χαρωτωμένη. Προστέθηκαν κινεζικές κουρτίνες, μιά τένα στο λιακωτό, μέσ στο σαλόνι ένα χαλί για κουμάρι άκμήη δλοκαίνουργο, καθισματάκια από πορτοκαλί μετξέι. 'Ο Φρεντερίκ είχε συμβάλει άφοκέρτα στα ψώνια τουτάρ: ένωθε τή χαρά ενός νόπταρτου που άπέκτησε έπιτέλωσ στίτι δικό του, γυναικά δική του και, πολύ εύχαριστή- μένος γι' αυτό, έρχόταν και πλάγιαζε σχεδόν κάθε βράδυ.

Ένα πρωί, βγαίνοντας άπ' τόν προθάλαμο, δέκρωσε στο τρίτο πάτωμα τό πηγάσιο ενός έθνοφροπού που ανέβαινε τή σκάλα. Ποῦ να πήγαινε άφραγε; 'Ο Φρεντερίκ περίμενε. 'Ο άντρας συνέχιζε ν' άνεβαίνει μέ τό κεφάλι κάτω χατβεσισμένο. Σήκωσε τά μάτια του. Ήταν ό 'Αρνού. Τά πράγματα ξεκαθάριζαν. Κοκκίνισαν ταυτόχρονα και οι δυο τους, κυρνευμένοι άπ' τήν ίδια άμηχανία.

'Ο 'Αρνού πρώτος βρήκε τρόπο να βγει άπ' τή δυσκολία: «Πάει καλύτερα, δέν είν' έτσι;» σάμπως ή Ροζανέτ να ήταν άφρωστη κι αυτός έρχόταν να μάθει νέα της.

'Ο Φρεντερίκ άπαύχτηκε άπ' τό εύρημα αυτό. «Ναι, βέβαια! Τουλάχιστο έτσι μου είχε ή ύπηρεσιά της», θέλοντας να δείξει πώς δέν είχε γίνει δεκτός.

Έπειτα έμειναν πρόσωπο με πρόσωπο, άναποφάσιστοι, κοιτάζοντας ό ένας τόν άλλο. Τό ζήτημα ήταν ποιος άπ' τούς δυο τους δέ θα 'ρευγε. Άκόμη μιά φορά, ό 'Αρνού έβωσε τό προβλήμα: «'Α, δέν πειράζει! Θα ξανάρθω άργότερα! Ποῦ θέλατε να πάτε; Σας συνοδεύω!»

Και, όταν βρέθηκαν στο δρόμο, κουβέντισε με τή συνθημαμένη του φουανόρητα. 'Ασφαλώς δέν είχε ζηλότυπο χαρακτηρή ή ήταν με τό παραπάνω καλός για να θυμώσει.

'Εξάλλου τόν άπασχολούσε ή πατριδα. Τώρα δέν έβγαζε πιά τή στολή του. Στίς 29 του Μάρτη είχε ύπερασπιστεί τά γραφεία του Τύπου. Στήν έπίθεση κατά τής Βουλής είχε διακοφεί για τήν παλλακαριά του και πήρε μέρος στο συμπόσιο που δόθηκε για τήν έθνοφροπα τής 'Αμενής.¹²⁵

'Ο 'Υσοννέ, που ύπηρετούσε μαζί του, έπωρολιούταν όσο κανείς άλλος άπ' τό φλασάκι και τά ποῦρα του' αλλά, αμβάδης από φυσικού του, του άρεσε να του πηγαίνει κόντρα, κατηγορώντας τό λαθεμένο λεκτικό των διαταγμάτων, τίς συνεδριάσεις του Λουξεμβούργου, τίς Βεζουβιάνες,¹²⁶ τούς Τυρολέζους, τά πάντα, ως και τό άρμα τής Τεωργίας που τό έσπρναν άλογα άντι για βόδια και τό συνοδευαν άσχημες κοπέλες. 'Απεναντίας ό 'Αρνού ύπερασπιζόταν τήν Κυβέρνηση κι άνευρεύταν τή συγχώνευση των κομμάρ-

των. 'Οπόσο οι δουλειές του έπαίρναν τήν κάτω βόδια. Ένάχιστα σκαυόζόταν γι' αυτό.

Οι σχέσεις του Φρεντερίκ με τή Στραταρχία δέν τόν είχαν στενωλώσει: γιατί ή άνακάνψη αυτή του είχε δώσει τό δικαίωμα (μέσα στη συνείδησή του) να τής κόψει τό έπίδομα που τής είχε ξαναρχίσει μετά τή φυγή του πηγάσια. Προφασίστηκε τίς δυσκολίες των περιστάσεων, χλαύτησε πολύ, και ή Ροζανέτ δέχτηκε μεγαλόψυχη. Τότε ό 'Αρνού πήρε τόν έαυτό του για πρσγματοκό έραστή τής καρδιάς — πράγμα που τόν άνέβαζε στην έκτίμησή του και τόν ξανάωνανε. Μήν άμφιβάλοντας πώς ό Φρεντερίκ συντρούσε τή Στραταρχία, σκεφτόταν «μιά ώρατα φάσσα», έφτασε μάλιστα στο σημείο να του κρβεται και, όταν συναντιόντουσαν, του άφρηne έλαθερο τό πεδίο.

Αυτή ή μοίρασιά πλήγωσε τό Φρεντερίκ: και οι άβρότητες του άντιζήλου του του φαίνονταν μιά κοροϊδία που είχε κρατήσει άφοκέρτα. Μά άν θυμίανε, θα έχανε κάθε πιθανότητα έπιστροφής στην 'Αλλη, κι έπειτα ήταν ό μόνος τρόπος ν' άκουει να μιλούν γι' αυτόν. 'Ο έυτερος, κατά τή συνθηκά του, ή 'εως και από πονηριά, τήν άνάφρωσε πρόβλημα στις κουβέντες του και πατούσε μάλιστα τό νέο γιατί δέν πήγαινε πιά να τή δει.

'Ο Φρεντερίκ, άφου έξάντλησε όλες τίς προφάσεις, βεβαίωσε πώς είχε πάει πολλές φορές στής κ. 'Αρνού, μά του κάκου. 'Ο 'Αρνού τό ρίσωσε, γιατί σγνά, μπρός στη γυναικά του, έλαγε πώς άπορούσε για τήν έξαφάνωση του φίλου τους: κι έκείνη άπαντούσε πάντοτε πώς έλαεπε τήν ώρα τής έπικαυής του' έτσι που τά δυο αυτά ψέματα, άντι να συγκρούονταν, άλληλοσυμπλήρ- ρώνονταν.

'Η γλυκύτητα του νέου και ή χαρά να τόν έχει για κοροϊδίο έκάμνωσαν τόν 'Αρνού να τόν άγαπά περισοότερο. 'Εξάλλουσε τήν ύπειρότητα ως τά έργατα όρια, κι όχι από περιφρόνηση, μά από έμπιστοσύνη. Μιά μέρα του έγραψε πώς είχε μιά έπείγουσα δουλειά κι έπρεπε να λείπει για ένα εικοσαετηράδιο στην έπαρχία. Τόν παρακαλούσε να πωλάξει σκοπός στη θέση του. 'Ο Φρεντερίκ δέν τόλμησε ν' άρνηθεί και πήγε στο φυλάκιο του Καρπουζέι.

Είχε να ύποσσει τή συντροπή των έθνοφροπουών! Και, με μόνη έξαίρεση έναν καθαριστή του φωταερίου, τύπο άστείο που έπιπε σαν σπουγγάκι, όλοι του φάνηκαν πιό ήλιθιοι κι άπ' τά φυσικάλια τους. Κύριο θέμα συζήτησης ήταν ή άντυκατάσταση των λουριών τής έξάφρωσης με τό ζαστήρα. 'Αλλοι τά έβαζαν με τά έθνωκά έργαστήρια. Κάποιος έλαγε: «Ποῦ πάμε;» Αυτός που είχε δεχτεί τήν έρώτηση άπαντούσε άνοιγόντας τά μάτια του, σαν στο χετίος τής άβύσσου: «Ποῦ πάμε;» Τότε ένας τολμηρότερος φώναζε:

«Αυτό δε μπορεί να συνεχιστεί! Πρέπει να τελειώνουμε!» «Ως τό βράδυ τὰ ἴδια και τὰ ἴδια, ὁ Φρεντερίκ ἔπληξε θαλάσσια.

Στις ἔντεκα εἶδε μέ καρτάπληξη νά εμφανίζεται ὁ Ἄρνού, πού τού εἶπε ἀμέσως πὼς ἡ δουλειά του εἶχε τελειώσει και πὼς ἐρχόταν νά τὸν ἀπαλλάξει ἀπ' τῆ ἀργαρεία του.

Δέν εἶχε καιιά δουλειά. Ἦταν μιά πρόφραση γιὰ νά περάσει ἕνα εἰκουστροπῶρο μόνος μέ τῆ Ρολανέρ. Μά ὁ καλός μας ὁ Ἄρνού εἶχε ὑπερβολικῆ ἐκτίμηση στὸν ἑαυτό του, ἔτσι πού, παρὰ τὴν κόπωση του, εἶχε νιώσει τύψεις. Ἐρχόταν νά εὐχαριστήσει τὸ Φρεντερίκ και νά τού κάνει τὸ δεῖπνο.

«Χίλια εὐχαριστοῖ! Δέν πεινῶ! Τό μόνο πού θέλω εἶναι τὸ κρεβάτι μου!»

«Τότε ἕνας λόγος παραπάνω γιὰ νά πάρουμε μαζί τὸ πρόγευμα, σέ λίγες ὥρες! Τι μαθηθικός πού εἶσαι! Δέ γυρίζει καιεἰς στίρι του τέτοια ὥρα! Εἶναι πολὺ ἀργά, θά ἦταν ἐπικίνδυνος!»

Ἀκόμη μιά φορά, ὁ Φρεντερίκ ὑποχώρησε. Οἱ συνάδελφοι τοῦ Ἄρνού, πού δέν περιέμεναν νά τὸν δοῦν, τὸν ὑποδέχτηκαν μέ μεγάλες χαρές, προπάντων ὁ καθαριστής. Τὸν ἀγαποῦσαν ὅλοι· εἶχε τόσο καλὴ καρδιά, πού νοσταλγησε ἀκόμη και τὴν παρουσία τοῦ Ἰσωνέ. Μά ἤθελε νά χλιεῖται τὰ μάτια του ἕνα λεπτό, ὄχι περισσότερο.

«Ξαπλωστε δίπλα μου», εἶπε στὸ Φρεντερίκ πλαγιάζοντας στὸ κρεβάτι ἐκστρατείας, δίχως νά βγάλει τὴν ἐξάρτησή του.

Ἄπὸ φόβο γιὰ συναγερμό, παρὰ τὸν κανονισμό, χράτρησε ἀκόμη και τὸ τουφέκι του ὑστερα ψέλλισε μερικὰς λέξεις «Ἄγρια μου! Μισπέ μου ἀγγελεῖ!» και δέν ἀργησε ν' ἀποκοιμηθεῖ.

«Οσοι μιλοῦσαν σὴπασαν» και, λίγο λίγο, ἔπρεσε μέσ στὸ θάλαμο μιά βαθιὰ αἰωστή. Ταλαιπωρημένος ἀπ' τοὺς ψύλλους, ὁ Φρεντερίκ κοίταξε γύρω του. Ὁ τοῖχος, βαμμένος κίτρινος, εἶχε στὰ μέσα τοῦ ὕψους του ἕνα μακρὸ σανίδι ὅπου οἱ γυλινοὶ σχηματίζουν μιά σειρὰ ἀπὸ καμπουριές, ἐνῶ ἀπὸ κάτω τουφέκια, στὸ χρώμα τοῦ πορφαιρέτῳ τῶν ἐθνοφρουρῶν πού οἱ κοιλίες τους διαγράφονται ἀόριστα μέσ στὸ σκοτάδι. Ἐνα δέδιο μπουκαλάι και μερικά πιότα σκεπαζάν τὴν πυροστιά. Τρεῖς ψάθινες καρφέλες βλοῦσκονταν γύρω ἀπ' τὸ τραπέζι, ὅπου ἦταν σκορπισμένη μιά ρεπόπουλα. Στῆ μέση τοῦ μπάρκου κρεμόταν τὸ λογιεῖ ἐνός τυμπάνου. Ὁ ζεστός ἀέρας πού ἔμπαινε ἀπ' τὴν πόρτα ἔκαινε τὸ λυγνάρι νά καρπίσει. Ὁ Ἄρνού κοιμόταν μέ τὰ μπράτσα του ἀνοιχτά και καθὼς τὸ τουφέκι του ἦταν ἀκουμπισμένο μέ τὸν ὑποκόπανο κάτω και κάτω λαξιά, τὸ στόμιο τῆς κάννης τοῦ ἐρχόταν κάτω ἀπ' τῆ μασχάλη. Ὁ Φρεντερίκ τὸ εἶδε και τρώμαξε.

«Μά ὄχι! Ἐχω δόκιο! Δέν ὑπάρχει κίνδυνος! Ἄν πέθαινε ὠστόσο...»

Κι ἀμέσως σκηνές ἀτελείωτες ξετυλίχτηκαν στῆ φαντασία του. Εἶδε τὸν ἑαυτό του μαζί Της, νύχτα, μέσα σέ μιά ταχυδρομικῆ κμαξά ὑστερα στὴν ὄχθη ἐνός ποταμοῦ, ἕνα καλοκαιριάτικο βράδυ, και κάτω ἀπ' τὸ φῶς μιᾶς λάμπας, στὸ σπιτικό τους. Στεκόταν ἀκόμη και σέ νοικοκυριάτικους λογαριασμούς, στὴν ἔσωτερικῆ διαρῶθμιση τοῦ σπιτιοῦ, ἀνεβλίνοντας, σχεδὸν ψηλαφώντας τὴν εὐτυχία του. — και γιὰ τὴν πραγματικότητα τῆς θ' ἀρκοῦσε μόνο νά σκηθθεῖ ὁ λυκος τοῦ τουφεκιοῦ! Μποροῦσε καιεἰς νά τὸν σπρωξέι μέ τὸ μεγάλο δάχτυλο τοῦ ποδιοῦ ἡ σφαίρα θά ἔσπυρε, θά ἦταν ἕνα ἀτύχημα, τίποτε περισσότερο!

Ὁ Φρεντερίκ ἀπέτρυξε μέσα του τὴν ἰδέα αὐτῆ σάν τὸ δραματοπῶρο πού συνθέτει. Ἐξάφνα τοῦ φάνηκε πὼς δέν ἦταν μακριά ἀπ' τὴν πραγματικότητα τῆς και πὼς ὁ ἴδιος θά συνέβαλλε σ' αὐτό, πὼς τὸ ἤθελε πολὺ. τότε τὸν ἔπιασε πανικός. Μέσα στὴν ἀγωνία τοῦτη δοκίμαξε μιάν ἡδονὴ και βυθίζόταν σ' αὐτὴν ὅλο και περισσότερο, νιώθοντας μέ τρόπο τους ἐνδοασμούς του νά σβήθουν μπρός στὴν ἔνταση τῆς ονειροφαντασίας του ὁ ὑπόλοιπος κόσμος χανόταν και ὁ ἴδιος εἶχε συνείδηση τοῦ ἑαυτοῦ του μόνο ἀπὸ ἕνα ἀνυπόφορο σφιξιμο στὸ στήθος.

«Θά πιούμε ἄππο κρασάκι;» εἶπε ὁ καθαριστής πού ξυπνοῦσε.

Ὁ Ἄρνού πετάχτηκε ὀρθιος και, μετά τὸ ἄππο κρασί, θέλησε νά φυλάξει τῆ βάρδια του στῆ θέση τοῦ Φρεντερίκ.

Ἦστερα τὸν πῆγε νά φᾶνε στὴν ὁδὸ Σάφτερ, στὸν Παρλὺ και καθὼς εἶχε ἀνάγκη ν' ἀναλάβει δυνάμεις, παράγγειλε γιὰ λογαριασμό του δύο πιότα κρέας, ἕναν ἄστακο, μιὰ ὀμελέτα μέ ρούμι, μιὰ σαλάτα κλπ., ὅλα αὐτὰ συνοδευμένα μέ κρασί τοῦ Σωτέρον 1819 και μ' ἕνα ρομανέ 42, χῶρια ἡ σαμπάνια στὸ ἐπιδόρπιο και τὰ λακέρ.

Ὁ Φρεντερίκ δέν τοῦ ἐναντιώθηκε σέ τίποτε. Ἦταν ὄλος στενοχώρια, λές και ὁ ἄλλος εἶχε κατορθώσει νά διακρίνει στὸ πρόσωπό του τὰ χνάφια τῆς σκέψης του.

Μέ τοὺς ἀγκῶνες του στῆ ἀκρη τοῦ τραπέζιοῦ και σκυμμένος χαμηλά, ὁ Ἄρνού τοῦ ἐμπιστευόταν τίς φαντασιώσεις του.

Ἦθελε νά νοικιάσει ὅλη τῆ χωματοστρωμένη περιουσί τῆς γραμμῆς τοῦ Βορρά γιὰ νά φυτέψει πατάτες, ἢ νά ὀργανώσει μέσ στις λαμφορὺς μιὰ τεράστια καθαλαρία, ὅπου θά φυγορῶφάρταν «οἱ διασημότερες τῆς ἔποχης». Ὁκ ἔδινε μέ νοικα ὅλα τὰ πασάθια, πράγματα πού, πρὸς τρία φράγκα κατὰ μέσο ὄρο, θ' ἄφινε σημαντικὸ κέρδος. Κοντολογίς, ονειρευόταν μέ κάποιο μονοπωλίο νά κάνει ἕξαφνα μεγάλη περιουσία. Ὅσῳτο ἦταν

ήθικός, άποδοκίμαζε τις κατ'αρχήσεις, την άσυνέπεια, μιλούσε για τόν «αχαημένο τόν πατέρα» του και, κάθε βράδυ, έλεγε, πριν προσφέρει την ψυχή του στό Θεό, έκαινε τόν έλεγχο της συνείδησής του.

«Αιγάκι κιουρασό, έ;»

«Όπως θέλετε».

«Όσο για τή Δημοκρατία, τά πράγματα θά τακτοποιούνταν τελικά, ήταν ό πιο εύτυχημένος άνθρωπος τής γής και, ξεγνώστας τόν έαυτό του, πάλινε τά χαρίσματα τής Ροζάνετ, τή συνέκρινε μάλιστα και μέ τή γυναίκα του. Έντελώς άλλο πράγμα έκειν! Δέ μπορούσε να φανταστείς τόσο ύπαλτος μηρούς.

«Στήν ύγεία σας!»

Ό Φρεντερίχ τσούγκρισε τό ποτήρι του. Για να εύχαριστήσει τόν Άρνού, είχε πει μέ τό παραπάνω: «έξάλλου τόν ζάλιζε ό δυνατός ήλιος και όταν ξαναηφόρισαν μαζί τήν όδό Βιβιέν, οι άμμοι τους άγγίξαν ό ένας τόν άλλο άδελφικά.

Υπρίζοντας στίρι του, κοιμήθηκε ως τις έφτά. Μετά πήγε στής Στραταρχίνας. Έκείνη είχε βρει μέ κάποιον. «Ίσως μέ τόν Άρνού; Ό νέος, μήν ξεροντας τί να κάνει, συνέχισε να βαδίζει στή λεωφόρο, μά δέ μπόρεσε να περάσει τήν πύλη Σάιν-Μαρτέν, τό παήθος ήταν πυκνό.

Η μιξέφια όδηγούσε ένα μεγάλο άφιτικό έργατών στήν αυτοεγκατάλειψη κι έρχόντουσαν έδω, κάθε βράδυ, σίγουρα για να ιδουθούν και να περμαμένου κάποιου σύνθημα. Παρά τό νόμο κατά τόν συγκεντρώσεινιζι, αυτές οι λέσγες τής άπόγνωσης αξέχωνταν μέ τρομακτικό ρυθμό και πολλοί άστοι τις έπισκέπτονταν καθήμενά, από θάκος ή από μόδα.

Έξάφνα, σέ τρία βήματα άπόσταση, ό Φρεντερίχ είδε τόν κ. Νταμπρέζ μαζί μέ τό Μαρτινών γύρισε τό κεφάλι του άλλου, χαλωμένος μέ τόν κ. Νταμπρέζ που είχε βάλει ύποψηφιότητα. Μά ό χατταλιστής τόν σταμάτησε.

«Μιά λέξη, άγατηρέ κύριε! Έχω να σας δώσω έξηγήσεις».

«Δέ σας τις ζητώ».

«Σας παρακαλώ! Άκούστε με!»

Δέν έστρωγε δίοδου αυτός. Τόν είχαν παρακαλέσει, άναγκάσει κατά κάποιον τρόπο. Ό Μαρτινών έπιβεβαίωσε άμέσως τά λόγια του: μια άντιπροσωπεία Νοζαντέζων είχε παρουσιαστεί στό σπίτι του.

«Άλλωστε θέλώρησα ότι ήμουν έλεύθερος άπ' τή στιγμή που...» Ένας συνωστισμός στό πεζοδρόμιο άνάγκασε τόν κ. Νταμπρέζ να τραβηχτεί. Μετά από ένα λεπτό ξαναβήκανε λέγοντας στό Μαρτινών:

«Είμαι μια πραγματική έξυπνέτση αυτή! Δέ θά τό μετανώστε...»

Και οι τρεις τους άκούμπησαν σ' ένα μαγαζί για να συζητήσουν πιο άνετα.

Πότε πότε ύψώνονταν φωνές: «Ζήτω ό Ντρολέων! Ζήτω ό Μπαμπρέζ! Κάτω ό Μαρλι²⁸». Τό τεράστιο πλήθος μιλούσε άνετα: — κι άλλες αυτές οι φωνές άντηγώντας στό σπίτι έκαιμωναν σάν τόν άέλειωτο ρόγθο τών κυμάτων μέσα στό λιμάνι. Στιγμές στιγμές σπαταούσαν τότε άκουγόταν ή *Μασσαλιόττα*. Κάτω άπ' τις έξώπορες, άντρες μέ περίεργα φοράματα χαρούσαν μπαστούνια μέ σιδερένες αλγμές. Πότε πότε δυό τύποι, περνώνας ό ένας δίπλα άπ' τόν άλλο, άνταλλάζαν ματιές και άπομακρύνονταν βιαστικά. Τά πεζοδρόμια ήταν γεμάτα από όμάδες περιέργων στό λιθόστρωτο σάλευε ένα πλήθος πυκνό. Όλάκερα στήρη άστρυφάκων, βγαίνοντας άπ' τά δρομάκια, έμπαιναν μέσ στόν κόσμο κι έξασανίζονταν στή στιγμή. Μικρές κόκκινες σημάτες, έδω κι εκεί, έμοιάζαν μέ φλόγες: οι άμαξάδες, ψηλά άπ' τά καθίσματα τους, χειρονομούσαν ζωηρά, ύστερα άλλαζαν κατεύθυνση. Ήταν ένας πανύψυλοιςμός, ένα θέαμα άπ' τά πιο φαιδρά.

«Όλα αυτά, είτε ό Μαρτινών, πώς θά διασχεδάζαν τή δεσποινίδα Σερλί!»

«Έξερετε καλά πώς τής γυναίκας μου δέν τής άρέσει να ρηεται μαζί μας ή άνεψιά μου», άπάντησε χαμογελώντας ό κ. Νταμπρέζ.

Ήταν άγνωστος. Έδω και τρεις μήνες φώναζε «Ζήτω ή Δημοκρατία!» και είχε ψηφίσει μάλιστα ύπερ τής έξορίας τών Όρλεαντών. Μά οι παραχωρήσεις έπερε να τελειώνουν. Έδειχνε μανιακός, σέ σημείο που να κουβαλάει στήν τσέπη του ένα ρόπαλο.

Ρόπαλο κουβαλούσε και ό Μαρτινών. Καθώς οι δικαστικοί δέν ήταν πιά ισόβιοι, είχε άποχωρήσει άπ' τήν Εισαγγελία, έτσι που έπερνούσε σέ μανία τόν κ. Νταμπρέζ.

Ό τραπέζιτης μισούσε ιδιαιτέρα τό Λαμαρτινό (γιατί είχε ύποστηρίξει τό Λεντρί-Ρολέν) και, κοντά σ' αυτόν, τόν Πιέρ Λερού, τόν Προκντόν, τόν Κορναντεράν, τό Λαμεναι, όλους τους έξαλλους, όλους τους σοσιαλιστές.

«Τιατί έπυρέλους τί θέλουν; Καταγγήθηκε ή φορολογία του κρέατος και ή φυλάκιση για χρέη τώρα βρίσκεται ύπό μελέτη τό νομοσχέδιο για μια πράπεζα ύποθηκών τις προάδες ήταν μια έθνακή πράπεζα! Όπίστε και πέντε εκατομμύρια στον προϋπολογισμό για τους έργατέσι. Μά εύτυχώς που αυτά πέρασαν πιά, χάρη στών κ. υνέ Φαδλουί²⁹ Καλό τους κατευόδιο! Νά ξεκουμπιστούν!»

Πραγματικά, μὴν ξέροντας πῶς νὰ φέβηι τοὺς 130.000 ἐργά-
τες τῶν ἐθνικῶν ἐργαστηρίων, ὁ ὑπουργὸς Δημοσίων Ἔργων εἶχε
ὑπογράψει, τὴν ἴδια αὐτῆ μέρα, ἕνα διάταγμα ποὺ καλοῦσε ὅλους
τοὺς πολίτες μεταξὺ 18 καὶ 20 χρονῶν ἢ νὰ ὑπηγηθῶν στὸ
στρατὸ ἢ νὰ φύγουν γιὰ τίς ἐπαρχίες καὶ νὰ δουλέψουν στὰ
χωράφια.

Αὐτὸ τὸ δίκαιγμα προκάλεσε τὴν ἀγανακτικὴν τους, καθὼς ἦσαν
στύφουροι πῶς ὑπῆρχε πρόθεση ἀνατροπῆς τῆς Δημοκρατίας. Ἡ
ζωὴ μακριὰ ἀπ' τὴν πρωτεύουσα τοὺς φαινόταν σὰν ἐξορία·
ἔβησαν τοὺς ἑαυτοὺς τους γὰ πειθαίον ἀπ' τοὺς πυρετοὺς μέσα
σὲ ἄγιες περιοχάς. Ἄλλωστε γιὰ πολλοὺς, μαθημένους σὲ λεπτές
δουλειάς, ἡ γεωργία φάνταζε ἔπεσομός· τελικὰ τὸ διάταγμα ἦταν
ἕνα δόλωμα, μιὰ κοροϊδία, ἡ κατηγορηματικὴ ἀρνησιμὴ δῶν τῶν
ὑποσχέσεων. Ἄν ἀντιστέκονταν, θὰ γινόταν χρήση βίας· δὲν
ἀμφεβόλῳαν γι' αὐτὸ, καὶ ἦσαν διατεθειμένοι νὰ τὴν προλάβουν.

Κατὰ τίς ἑνωιά, τὰ πλῆθη ποὺ εἶχαν σχηματιστεῖ στὴ Βασίλῃ
καὶ στὸ Σατλὲ ξαναμπεῖχαν στὴ λεωφόρο. Ἀπ' τὴν πύλῃ Σαίν-
Ντεν ὡς τὴν πύλῃ Σαίν-Μαρτέν ἐβλαπτε, πικὰ ἕνα τεράστιο
μυρμηγκασμα, μιὰ καὶ μόνῃ οὐροργαλῆν, σχεδὸν μιάρῃ, μάζα.
Οἱ ἀθροαστοι, ποὺ μὸλις τοὺς ξεχώριζες, εἶχαν μάττα καυτῆ,
χρῶμα χλωμὸ, πρῶσωπα ἀδυνατισμένα ἀπ' τὴν πείνα, ἀνακακτι-
σμένα ἀπ' τὴν ἀδίκια. Στὸ μεταξὺ μαζεύονταν σὺννεφα· τὸ
πλῆθος, ἡλεκτριζμένο ἀκόμη πρὸ πολλῷ ἀπ' τὸν ἀπειλητικὸ οὐρανὸ,
στροβυλιζόταν στὸν τόπο ἀναποφάσιστο, μ' ἕνα τεράστιο οὐραπι-
νέβασμα φουσκοθαλασσοειδές· καὶ ἐνωθεσ στὰ βῆθη του μιὰν ἀκατα-
μέρητῃ δύναμῃ, κατὶ σὰν τὴν ἐπέριεια ἐνὸς στοιχείου τῆς φύσης.
Ἵστερα ὄνοι ἀρχισαν νὰ φωνάζουν: «Δαμπτῶναι Δαμπτῶναι!».

Πολιά παρὰθῆρα ἦταν σκοτεινά· στὰ τζάμια τους ἐκσφενδονίστη-
σαν πέτρες. Ὁ κ. Νταμπρέζ θεώρησε φρόνιμο νὰ φύγει. Οἱ δύο
νέοι τὸν συνόδεψαν.

Ὁ τραπεζιτρῆς προέβλεπε μεγάλες συμφορές. Ὁ Λαός, ἠμποροῦσε
νὰ ξανακαταλάβει τὴ Βουλῆ καὶ, πᾶνω σ' αὐτὸ, διηγῆθηκε πῶς
στὴ 15 τοῦ Μάη θὰ σκοτωνόταν χωρὶς τὴν αὐτοθυσία ἐνὸς
ἐθνοφρουροῦ.

«Μὰ ἔξασα, εἶναι ὁ φίλος σαζὶ Ὁ φίλος σας ποὺ κάνει τίς
φαγῆντας, ὁ Ζάκ Ἄρνου!» — Πνιγόταν ἀπ' τὸ πλῆθος τῶν
στρασιαστῶν· αὐτὸς ὁ καλὸς πολίτης τὸν πῆρε στὴν ἀγκυλιὰ του
καὶ τὸν πῆγε παράμερα. Ἔτσι, ἀπὸ τότε, ἕνα εἶδος δεσμοῦ εἶχε
ἀναπτυθεῖ ἀνάμεσα σ' αὐτούς. — «Θὰ πρέπει μιὰ ἀπ' τίς μέρες αὐτές
νὰ φάμε μαζί καὶ, μιὰ τὴν ἑνῶν βιάστε συγγῆ, ββαβαίστε τον πῶς
τὸν ἀγατῶ πολὺ. Εἶναι ἕνας θαυμάσιος ἀβρωτος, αὐτοφροντημέ-
νος κατὰ τὴ γνώμῃ μου· καὶ ἔχει ἕνα χουμπορ τὸ πειραχτήρι!» Τὰ

Χαιρετίσματά μου ἀκόμη μιὰ φορὰ! Καλὸ βράδυ!...

Ἄρνοντας τὸν κ. Νταμπρέζ ὁ Φρενερῖα ξαναπῆγε στῆς
Στρατοφύλακας· καὶ μὲ ὑποφ βλασπορὸ τῆς εἶπε νὰ διαλέξει ἀνάμεσα
σ' αὐτὸν καὶ στὸν Ἄρνου. Ἐκεῖνη τοῦ ἀπάντησε γλυκὰ πῶς δὲν
καταλάβαινε γιὰ ἀπὸ «τέτοια κουτσουπολιὰ», πῶς δὲν ἀγαποῦσε
τὸν Ἄρνου, πῶς δὲν εἶχε κανενὸς εἶδους δεσμὸ μαζί του. Ὁ
Φρενερῖα λαχταροῦσε νὰ φύγει ἀπ' τὸ Παρίσι. Ἡ Ροζανέτ δὲν
ἐνωτιόθηκε σ' αὐτὸ τὸ καμπῆριο του, καὶ τὴν ἄλλη μέρα
ἐξέκλινσαν μαζί γιὰ τὸ Φοντανμεντῶν.

Τὸ ξηνοδοχεῖο ὅπου ἐμειναν ξεχώριζε ἀπ' τὰ ἄλλα μ' ἕνα
αντριβάνι ἀνοιγαν σ' ἕνα διάδρομο, ὅπως στὰ μοναστήρια. Τὸ
δωματιοῦ ἀνοιγαν σ' ἕνα διάδρομο, ὅπως στὰ μοναστήρια. Τὸ
δωκὸ τοὺς δωμάτιο ἦταν εὐρύχωρο, μὲ καλὴ ἐπιτάωση, σρωμένο
μὲ βαμβακερὸ ὕφανση καὶ ἦτοχο χάρη στους ἀγροστῶς πελάτες.
Μπροστὰ ἀπ' τὰ στίβια περνοῦσαν ἀργόστολοι ἀστοί· ὑστέρη,
κάτω ἀπ' τὰ παράθῃρά τους, ὅταν ἔπεσε ὁ ἥλιος, τὰ παιδιὰ
ἐπαίζαν μὲς στὸ δωμάτιο κωνηγητό.

Τὸ ἄλλο πρῶν, νωρίς, πῆγαν νὰ δοῦν τὸν πύργο. Μπαίνοντας
ἀπ' τὴ σιδερένια καγκελόδορτα, ἀντίκρισαν τὴν πρόσοψῆ του
διάκερη καὶ τὰ πένητε περιττερά του μὲ τίς μύτερες στέγες καὶ τῆ
σκάλα του νὰ ἐξοικονομεῖται σὲ σχῆμα πετάλου στὸ βάθος τῆς
αὐτῆς ποὺ φράζεται δεξιά καὶ ἀριστερά ἀπὸ δύο συνηροστήματα
χαμηλότερα κρῆλαιαν. Πᾶνω στὸ πλακοστόρωτο, ἀπὸ μακριὰ, οἱ
λαεχνῆες σμιλοῦν μὲ τὸ ξανθοκόκκινο χρῶμα τῶν τουβλῶν· καὶ τὸ
σύνολο τοῦ παλατιοῦ, στὸ χρῶμα τῆς οὐραίας σὰν παλαιὰ
παντορία, εἶχε κατὰ τὸ βασιλικὰ ἀδιάφορο, ἕνα εἶδος στρατιωτι-
κοῦ καὶ θλιβεροῦ μεγαλείου.

Τέλος πρόβαλε κάποιος ὑπηρέτης χερσῶντας ἕνα μάτσο χῆλι-
διά. Τοὺς εἰδείξε πρῶτα τὰ διαμερίσματα γιὰ τίς βασιλίσσες, τὸ
προσευχητήριο τοῦ πάπα, τὴν αἴθουσα τοῦ Φραγκίσκου I, τὸ
μαονένο τραπεζοκίτιο ὅπου ὁ Ἀντοχάτορας ὑπέγραψε τὴν παπαίτη-
σὴ του καὶ, μέσα σ' ἕνα ἀπ' τὰ δωμάτια ποὺ χῶριζαν τὴν παλιά
στὰ τῶν Ἐθαφῶν, τὸ μέρος ὅπου ἡ Χριστιὰ ἐββαλε νὰ
δολοφονήσουν τὸ Μοναλντέσκυ. Ἡ Ροζανέτ ἀκούσε τὴν ιστορία
αὐτῆ μὲ προσοχή· μετὰ, γυρίζοντας στὸ Φρενερῖα:

«Ἦταν ἀπὸ τῆ ἄλεια ἀσφαλῶς; Ἰπρόσεγε γιὰ τὸν ἑαυτὸ σου!»
Ἐπειτα διέσχισαν τὴν αἴθουσα τοῦ Σιγυβόδου, τὴν αἴθουσα
τῶν Φρουρῶν, τὴν αἴθουσα τοῦ Θρόνου, τὸ σαλὸν τοῦ Λουδοβίκου
XIII. Τὰ μεγάλα παράθῃρα, δίχως κουρτίνες, ἐριγγαν ἕνα λευκὸ
φωτισμὸ σκόνῃ θάμπωνε ἄκαφρά τὰ πόμοιά του, τὴ γάλλωνη
βάση ὅπου στήριζονταν οἱ κωνοσῆες· σεντόνια ἀπὸ χοντρὸ ὕφανση
σκέπαζαν τίς πολυθρόνες παντοῦ· πᾶνω ἀπ' τίς πόρτες ἐβλαπτε

σαργές κυνηγιού Λουδοβίκου XV και, έδω κι εκεί, ταπειροί που άπνευδόνιζαν τους θεούς του Όλύμπου, την Ύψη ή τις μάχες του Άλεξάνδρου.

Περώντας μπρός άπ' τους καθέφερες, ή Ροζανέτ σταματούσε ένα λεπτό για να λιώσει τις γλώσσες των μαλλιών της.

Μετά την αλλη του φρουρίου και τό παρεκκλήσιαν Σαίν-Σατυρην, μπήκαν στην αίθουσα των Έορτών.

Θαμπώθηκαν άπ' την όμορφιά της όροφής, χωρισμένης σε όκταγωνα συμμετρικά τμήματα με χρυσές κι άσημένιες διακοσμύσεις, λαξευτής σαν μπίζου, καθώς κι άπ' τις άφθονες ζωγραφικές πάνω στους τοίχους, και περισσότερο άπ' τό γιγάντιο τζάκι, όπου μισοφέγγαρα και φαέτρες περιβάλλον τά γαλανκά έμβλήματα, ίσαμε την έξέδρα για τους μουσικούς που ύψώοντα στην άλλη άκρη, στο πλάτος της αίθουσας. Τά δέκα άψιδωτά παράθυρα ήταν δάνοιχτα· ό ήλιος έχαινε τις ζωγραφιές ν' άστράφτουν, ό ούρανός προέκτεινε στο άπειρο τό γαλανό χρώμα των άψιδών και, άπ' τά βάθη των δασών, που οι κορφές τους, όλο άημιούς, γέμιζαν τόν όρίζοντα, έμοιαζε να 'ρχεται μέσα άπό φαντασμένα βουκνια μια ήλω άπό κυνηγετικές κρυψές, κι έμοιαζαν να προβάλλουν μωβόλογιά μπανάτα αναβαλλίζοντα κάτω άπ' τά φυλλώματα πριυλίτισσες και άρχοντες μεταμφεσμένου σε Νύμφες και σε Σιλβανούς — έποχή άπλοικής γνώσης, βίαιου παθών και μεγαλόπρεπης τέχνης, όταν τό ιδανικό ήταν να μεταβληθεί ό κόσμος σ' ένα ύνευρο των Έορτεσίδων και οι βασιλικές έρωμένες έστειγαν με τά άστέρια. 'Η ώραιότερη άπ' αυτές είχε ζωγραφιστεί δεξιά ως 'Αρτεμις Κυνηγός, άκόμη και ως 'Αρτεμις Χθονία, σίγουρα για να δείξει τη δύναμή της άκόμη και πέρα άπ' τόν τάφο. Οι συμβολικές αυτές παραστάσεις μαρτυρούν τη δόξα της· και μένει έδω κάτω άπ' αυτήν, μια άδοστη φωνή, μια άκτινοβολία που παρταίνεται.

Ό Φεντερίκ κυριεύθηκε άπό έναν άνδρομικό και άειπώτο έρωτικό πλόθο. Για να δείξει την έπιθυμία του, άρχισε να χοιράζει τη Ροζανέτ με τρυφερότητα, και τη ρώτησε άν θέλει να ήταν ή γυναικά αυτή.

«Ποιά γυναικά:»

«'Η Ντιάν ντέ Πουαρτί!»

Της ξανάτε:

«'Η Ντιάν ντέ Πουαρτιέ, ή έρωμένη του 'Ερρίκου II».

'Εκείνη έκανε ένα μικρό: «'Α!» Αυτό ήταν όλο.

'Η σιωπή της έδειχνε καθαρά πώς δεν ήξερε τίποτε, δεν καταλάβαινε τίποτε, κι αυτός για να να της φωνεί ευχάριστος της έφνε:

«Μήπως βαριέσαι;»

«Όχι, όχι, άρεναντίαι!»

Και, με τό πηγούνι ύψωμένο, ρίχνοντας όλόγυρα ένα άόριστο βλέμμα, ή Ροζανέτ πρόφερε τη φράση:

«Όλα αυτά έπυνούν άναμνήσει!»

Όσοο ξεχώριζες στην όψη της μια προστάθεια, μια διάθεση σεβασμού· και, καθώς αυτό τό σοβαρό ύφος την όμορφανε πιά πούλι, ό Φεντερίκ τη συγχώρεσε.

'Η λίμνη ηε τά γυβάδια τη διασκέδασε περισσότερο. Για ένα τέταρτο της ώρας έρχινε μέσ στο νερό κοιματάκια ψευιού, για να βλέπει τά ψάρια να πηδούν.

Ό Φεντερίκ είχε καθήσει κοντά της, κάτω άπ' τις φλαμουριές. Συλλογιόταν όδες τις διασημότερες που είχαν βρεθεί άνάμεσα στους τοίχους αυτούς, τόν Κάρολο V, τους Βαλουά, τόν 'Ερρίκο IV, τό Μέγας Πέτρο, τό Ζάν-Ζάκ Ρουσό και τις άώραιες μορφολιότερες των πρώτων θωπελιών¹², τς Βολταίρο, τό Ναπολέοντα, τόν Πιλο VII, τό Λουί-Φιλίπ· ένώθε να τόν περιστοιχίσουν, να τόν άργίζούν οι φημισμένοι αυτοί νεκροί· μια τέτοια σύγχυση εικόνων τόν ζάλιζε, μολονότι την έβρισκε θελκτική. Τέλος κατέβηκαν στο παρτέρι.

Είναι ένα μεγάλο όφθωγώνιο, όπου ξεχώριζεις με μια και μόνη ματιά τις φαριές του κίτρινης άλλοε, τά τετραγώνια του γκαζόν, τις κορδέλες των θάμων, τά σμιλάκια με τό σχήμα των παραμίδων, την κοντή χλόη και τις στενές πασατιές με τά άραια λουλούδια που σχηματίζουν λεκέδες πάνω στο γκαζόν χόμα· Στο τέλος του χήπου άπλώνεται ένα πάφο που τό διασχίζει σ' όλη του την έκταση ένα μικρό κανάλι.

Οι βασιλικές κατοικίες κλείνουν μέσα τους μιάν ιδαιότερη μεγαλοχόλια που όφειλεται άσφαλώς στις διαστάσεις τους, τεράστιες για τό μικρό άριθμό των ένοίκων, στη σιωπή που μι' εκπλήξη άνακαλύπτεις έδω ύστερα άπό τόσες φαμφάδες, στην άτρασαόλευτη χαιδή τους που δείχνει με την ποναυκαρία της τό έφιμηρο των δυναστειών, την αιώνα μίξερια των πάντων — και τούτη ή άπόπνοια των αιώνων, ναρκωτική και πέθυμη σαν γυρωδιά μολύμιας, γίνεται αίσθητή άκόμη και στις άπλοικές φύσεις. 'Η Ροζανέτ χασιμουριόταν άσταμάτητα. Ξαναγύρισαν στο ένοδοχείο.

Μετά τό γεύμα τους έφεραν μιάν άνοιχτή άμιαξα. Άφησαν τό Φονταμεντλώ άπό μια μεγάλη, στρογγυλή πλάταια, ύστερα άνεβηκαν άργά κάποιο χωματόδρομο μέσα σ' ένα δάσος με πικνακια. Τά δέντρα έγιναν μεγαλύτερα· και ό άμαξιάς πότε πότε έλεγε «Νά οι Σιακαίιοι Άδελφοί, τό Φαραμόν, τό Μπουκέτο του Βασιλιά...», μίην παραλείποντας κανένα άπ' τά περίφημα αυτά

τορία και κάποτε μάλιστα σταματώντας ώστε οι έπιβάτες του να τὰ θαυμάσουν.

Μπήκαν στο δάσος του Φρανσάρ. Η άμαξα κυλούσε πάνω στη γλάνη σαν έλακθρο. γουργούριζαν περιστερία που θέ φαινονταν έξωφρα προβάλε ένα γρασόν καφελεν και καρβήχων μπρός στο φράχτη ενός κήπου όπου υπήρχαν στρουγγυλά τραπέζια. Ίστερα, άφηνοντας άριστερά τους τοίχους ενός γραμμωμένου μοναστηριού, περπάτησαν πάνω σε χοντρούς βράχους και σε λίγο έφτασαν στο βάλθος του διάσελου.

Τό διάσελο σκεπάζεται απ' τή μιιά μεριά μ' ένα κρέμα φαμιόλιθων και κέδρων, ενώ απ' τήν άλλη τό έδαφος, σχεδόν γυμνό, καρτηρορίζει προς τό βαθύ φαράγγι όπου, μέσα στα ύμουόχρωμα πέκια, κάποιο μονοτάρι σχηματίζει μιιά κίτρινη γραμμή και μακριά ξεχωρίζεις μιιά κορφή με σχήμα ισοπεδωμένου κώνου κι από πίσω τόν πυργο ενός τηλέγραφου.

Μισή ώρα άργότερα, καρβήχων πάνω απ' τήν άμαξία γιά νά σκαφαλώσωστο στα ύψη του Άσπρεμάν.

Ο δρόμος σχηματίζει λίγα άνάμεσα στα κοντόχοντρα πεύκα, κάτω από βράχους με προσηά όλο γωνίες· κάτω τό τυνησό, τό άγρωπό και τό αύστηρό έχει όλη τούτη ή πλευρά του δάσους. Πηγάνει ό νοός σου στους έρημίτες, συντρόφους των ηγώνων έλασιών με τους πύρρους σταυρούς ανάμεσα στα κέρατα, έρημίτες που ύποδέχονταν με πατρικά χαμόγελα τους καλούς βασιλιάδες τής Γαλλίας, γονατισμένους μπρός στις σπηλιές τους. Μιά μπουριά ρητινης γέμιζε τό ζεστό άέρα, στην έπιφανεια του έδάφους οι ρίζες μπλέκονταν μεταξί τους σαν φάβες. Η Ροζανέτ σκόνταφτε πάνω τους, ήταν άπειτασιμένη, τής έρχόταν νά βάλει τά χλάματα.

Μά στην κορφή ξαναβήχξε τό κέφι της άνακαλύπτοντας, κάτω από μιιά στέγη δέντρωνων χλαδιών, ένα είδος καρτηλειού, όπου πουλούσαν ξύλινα λυπητά άντικείμενα. Ήπιε ένα μπουκαλί λεμονάδα, άγόρασε ένα πουρναρένιο ραβδί και, χωρίς νά ρίξει ούτε ένα βρέγμα στο τούτο που φανερώνεται κάτω απ' τό όροπέδιο, μπήκε στο Άντρο των Αηστών, άκοιλουθώντας ένα πιτσιρικά που κροτούσε πυροά.

Η άμαξία τους περιέμενε στο Μπα-Μπεύ. Κάποιος ζωγράφος με γαλάζια μπλούζα ζωγράφιζε στη ρίξα μιιά βεανωιδιά, έχοντας τό κουτί με τά χρώματα πάνω στα γόνατά του. Σήκωσε τό κεφάλι του και τους κοίταξε νά περουν.

Στά μισά τής πλώγιάς του Σαγι, ένα σύνορο που έγινε έξωφρα βροχή τους έκανε νά σηκώσουν τήν τέντα τής άμαξίας. Η βροχή σταμάτησε σχεδόν άμέσως και όταν γύρισαν στην πλώη, τά

πλάκκια των δρόμων άστραφταν κάτω απ' τόν ήλιο.

Ταξιδιώτες νεοφερμένοι τους πληροφόρησαν πως φοβερές συμ- πλοκές άιματοκυλούσαν τό Παρίσι. Η Ροζανέτ και ό έραστής της δέν άπόρησαν. Ίστερα έφυγαν όλο, τό ξενοδοχείο ξαναβήχξε τή γαλήνη του, τό γράξι έβησε, κι αυτοί άποκοιμήθηκαν με τό μουρμουρισμα του αντιβανιού μες στην αυλή.

Τήν άλλη μέρα πήγαν νά δουν τό Διάσελο του Άύκου, τό Βάλτο με τής Νεράδες, τό Μακρύ Βράχο, τή Μαρλότ· τήν παράλλη ξαναρχισαν στην τύχη, καρτωώς ήθελε ό άμαξιάς τους, χωρίς νά ρωτούν που βρισκόντουσαν, συγγά μάλιστα μήν προσέχοντας διόλου τίς φημισμένες τσιθεςαίες.

Ένωσαν τόσο ώραία μες στο παλαικό τους λαυτό, χαμηλό σαν ντιβάνι και σκεπασμένο με μιιά ξεθωριασμένη τέντα! Τά χαντάκια, γεμάτα χαμόλαδα, περνούσαν κάτω απ' τά μάτια τους με μιιά γλυκιά κι άδιάκοπη ταλάντευση. Λευκές άχτίδες διέσχιζαν τίς ψηλές φτέρες σαν βέλη· τότε τότε πρόβαλλε μπροστά τους, σε εύθεια γραμμή, ένα δρομάκι άχρησιμοποίητο πιά και χόρτα φέρωναν πάνω του άπλάδι, έδώ κι εκεί. Καταμέσής στα σταυρο- δόμια, μιιά πινακίδα τέντωνε τά τέσσερα μπράτσα της· πάσσαλοι έπεσαν άλλοιό σαν νεκρά δέντρα, και μικρά χαμπυλιωτά μονοπά- τια, καθώς χάνονταν κάτω απ' τά φυλάματα, σου έδιναν τήν ένθυμία νά τά άκοιουθήσεις· τήν ίδια στιγμή τό άλλοιό έστριβε, έπαιφαν τά μονοπάτια αυτά, βούλιαζαν μες στη λάσπη· πίο πέρα, δίπλα στις βαθιές χαρνακές των τροχών, είχαν φυτρώσει μουσουλια.

Νούτζαν πως βρίσκονταν μακριά απ' τόν κόρσο, όλομύναχο. Μά ξαφνικά περνούσε ένας άγροπόλακας με τό τουπέκι του ή ένα τουόριο κουρελιάδες γυναικες, κουβαλώντας στην πλάτη τους μεγάλα δεμάτια ξύλα.

Όταν ή άμαξία σταματούσε, έπερτε μιιά γενική σιωπή· άκουγες μόνο τήν άνάσα του άλλου στο ζυγό, μαζί μ' ένα κελάηδημα τουλιού σιγανό, έξακοιουθητικό.

Τό φως, πέφτοντας έδω κι εκεί στην άκρη του δάσους, άφηνε τά βάθη του σκοτεινά· ή, έξαθθενημένο στα πρώτα πλάνα από ένα είδος αυθαίπτου, άπλωνε παραμέσα μενεξεδένιους άτιμούς, μιιά λευκή διαγεία. Ο ήλιος, χτυπώντας κατακόρυφα τό μεσημέρι πάνω στις πλάσμες έκτασεις, τίς πιτσιλιές, κρεμούσε άσημένιες σταγόνες στις άκρες των χλαδιών, ράβδωνε τή χλόη με σμαραγδέ- wes γραμμές, έρχνε χρυσούς λεκέδες πάνω στους σωρούς των νεκρών φύλλων· έφηνοντας πίσω τό κεφάλι ξεχωρίζες τόν ούρανό, άνάμεσα απ' τά δέντρα. Μερικά, γιγάντια σε ύψος, έμιαζαν με παρτάδες και με άυτοκράτορες, ή, μπλέκοντας τίς κορφές τους, σχηματίζαν, θά λες, με τους κορμούς τους άψίδες θριάμβου.

άλλα, φωτρωμένα απ' τή ρίξα τους λογιά, ήταν σαν έτοιμοόρορες κολώνες.

Αυτό τό παήθος των χορτων κάθεται γραμμών μισάνοιγε. Τότε, τεράστια πράσινα κύματα ξεπληθύνονται μέ άκωσες χαμπυλάδες ως τήν έπιφανεία των κολώνων, όπου προχωρούσε ή κορυφογραμμή άλλα λόφων, δεσπόζοντας, σέ ξαυθού κάμπους που έσβησαν τελικά μέσα σέ μιάν άόριστη χλωμάδα.

Όρθιοι ό ένας πλάι στον άλλο, πάνω σέ κάποιο ύψωμα, ένιωθαν, ρουφώντας τον άνεμο, νά μπαίνει μέσα τους, λές, ή περιγράψαια μιας πιό έλεύθερης ζωής, μαζί μέ μια πλήρημύτρα δυνάμεων, μια χαρά δίχως αίτια.

Η ποικιλία των δέντρων δημιουργούσε ένα έναλλασόμενο θέαμα. Οι όξιές, μέ τον κορμό τους λευκό και λείο, έσφιγγαν τίς κορφές τους: οι μεγάλες έγερναν άπαιλά τά γλαυκά τους κλαδιά: πουρνάρια όμοια μέ μπρούτζο φύτρωναν μέσ στις παρκαυάδες των ζυγιών: ύστερα έρχόταν μια σειρά από λεπτές σημάδες, σκυμμένες σέ ελεγειακές στάσεις: και τά πείνα, συμμετρικά σαν τους σωλήνες του εκκλησιαστικού όργανου, καθώς ταλαντευόνταν διάκοπα, έμοιαζαν νά ψάλλουν. Έβλεπες σκεβρωμένες βελανιδιές, τεράστιες, που συστρέφονταν, ξεπερνόνταν απ' τό έδιωφο, μπλέκονταν ή μια μέ τήν άλλη και, σταθερές πάνω στους κορμούς τους, όμοιες μέ προτομές, έστελναν άναμεταξύ τους, μέ τά ρυμνά τους μπράτσα, άπειρημέλες επικλήσεις, μανιασμένες απειλές, σαν μια ομάδα Τυτάνων κεραυνοβολημένους πάνω στην όργή τους. Κάτι βαρύτερο, μια νάρκη όλο πυρετό πλανούσαν πάνω απ' τά βαλτόνερα που ή ύψη τους έπιφάνεια σχιζόταν από άραβωτούς θάμνους: στην όχθη του ποταμού, όπου οι λυκοι έρχονται νά πιούν, οι λειχήνες έχουν τό χρώμα του θειαφυϊ, καιμένες, θαρρείς, απ' τά βήματα τής μάγισσας, και ό διάδοχος κοσμιός των βατράχων άπαντά στις κραξιές που βγάζουν οι κουρούνες γυροφέρνοντας. Ύστερα διέσχιζαν μονότονα ξέφωτα, στασιμένα έδώ κι εκεί μέ κάποιο δεινράκι. Άκουγόταν ένας αιθερένιος χόρτος, πολλοί δυνατοί χτύποι: ήταν μια συντροφιά από λατόμους που έκαθβαν τους βράχους στά πλευρά ενός λόφου. Οι βράχοι πλήθαιναν όλο και περισσότερο, και στό τέλος γέμιζαν τό τοπίο, κυβικοί σαν στίβια, έπιτεδοι σαν πλάκες, σφιγόντας μετάξυ τους, όμοιοι γέρνοντας ό ένας πάνω στον άλλο, αμύλοντας μετάξυ τους, όμοιοι μέ τά άξεδιάδυντα και τερατώδη έρεπια μιας χαμένης πολιτείας. Μά τό μανιασμένο άνακατάμιά τους καθάυτο φέρνει μάλλον τή σκέψη σέ ήφαίστεια, σέ νεροποντές, στους μεγάλους άγνωστους κατακαυσιμούς. Ό Φρεντερίκ έλεγε πώς οι βράχοι ήταν έδώ απ' τήν άρχή του κόσμου και πώς θά έμειναν ως τό τέλος του ή

Ροζανέρ έστριβε άλλοι τό κεφάλι τής, λέγοντας πώς «τήν τρέλαιναν», και πήγαινε νά μαζέψει πέλινα. Τά μικρά τους μενεξεδένια άνθη, στοιβαγμένα τό ένα πάνω στό άλλο, σχηματίζουν άνωσ τετραγώνια, και τό χρώμα που κυλούσε από κάτω έκαυνε, θά λεγες, μαύρα χρώσια δίπλα στην άμμο, στασιμένη μέ άσπράκια από μίλα.

Μιά μέρα άνέβηκαν ως τά μισά ενός άμυλόσοφου. Η έπιφάνεια του, παθμένα από άνωθρόπινα βήματα, ραβδωνόταν μέ συμμετρικούς κυματισμούς: έδώ κι εκεί, σαν άραυτήρια πάνω απ' τον άποξηραμένο βυθό ενός άκεανού, ύψώνονταν βράχοι που έμοιαζαν άόριστα μέ ζώα, μέ χελώνες που βγάζουν τό κεφάλι, μέ φώκιες που σέβνοντα, μέ ιπποποτάμους και άρκουδες. Ύψχη. Κανένας θόρυβος. Η άμμος, χτυπημένη απ' τον ήλιο, θάμπωνε — κι έξαφνα, μέσα σ' αυτόν τον παλιμό του φωτός, τά θηρία φάνηκαν νά σαλεύουν. Απομακρύνθηκαν γρήγορα για νά ξεφυγουν τον θάνατο, σχεδόν τρομαγμένοι.

Η σίβηρότητα του δάσους τους μάγευε: και είχαν στριγμές αιωτήης όπου, άφημένοι στό λίκνισμα τής σούστιας, έμειναν σαν ναρκωμένοι μέσα σέ μια ήρεμη μέθη. Μέ τό μπράτσο του γύρω απ' τή μέση τής, τήν άκουγε νά μιλά ενώ τά πουλιά κελάρδοσαν, κοίταζε σχεδόν μέ τό ίδιο βλεμμαία τά μαύρα σταφύλια του καρτέλου τής και τους καρπούς των κέδρων, τίς άμμονακές πτυχές του πέτλου τής, τά δαχτυλίδια που σχηματίζουν τά σύννεφα: κι όταν έσκυβε πδος τό μέρος τής, ή φροσάδα τής έπιδερμιδας τής έσφιγγε μέ τό δυνατό άρωμα του δάσου. Διασκεδάζαν μέ τά πάντα: έδειχναν ό ένας στον άλλο, σαν σπάνια πράγματα, ιστούς άράχνης κρεμασμένους στους θάμνους, τρύπες γεμάτες νερό πάνω σέ βράχους, ένα σκίνορο στά κλαδιά, δυό πεταλούδες που πετούσαν άκολουθώντας τους: ή, είκοσι βήματα παραπέρα, μια έλαφίνα βάδιζε ήσυχα, μ' ευγενικό και χαριτωμένο παραστήμα, δίπλα στό έλαφάκι τής. Η Ροζανέρ θά 'θελε νά τρέξει νά τή φιλήσει.

Μιά μέρα τόμαζε φοβερά, όταν ένας άντρας, προβάλλοντας έξαφνα, τής έδειξε τρεις έχιδνες μέσα σ' ένα κουτί. Πήγτηκε άμέσως στό στήθος του Φρεντερίκ: — αυτός ένιωσε εύτυχισμένος που ήταν άδύνατη και που έβλαπτε τον έαυτό του άρκετά δυνατά για νά τήν προστατεύει.

Τό ίδιο βράδυ έφαγαν σ' ένα πανδοχείο, στην όχθη του Σηκουάνα. Τό τραπέζι, ήταν κοντά στό παράθυρο, ή Ροζανέρ αντίκρυ του κι ό νέος κοίταζε τή μικρή τής μύτη, λεπτή και άσπρη, τά πεταχτά τής χείλη, τά φωτεινά τής μάτια, τίς καστανές γλώσσες των μαλλιών τής που φύσκωναν, τό άραιο όββα πρόσωπό τής. Τό φουστάνι τής, από μεταξωτό ύφανσμα, κολάουσε

στούς έλαφρά πεσιμένους της αΐματος· και τὰ δυό της χέρια, βγαίνοντας απ' τίς ένωμένες τους μανσέτες, έκοβαν τό φαγητό, γέμιζαν τὰ ποτήρια, σάλειναν πάνω στό τραπέζιο-άντραλο. Τούς σέρβιραν χορτόπουλο μέ τὰ τέσσερα άκρα του τευτωμένα, χέλι μαγειρημένο μέ κρεαί μέσα σέ πήλινο δοχείο, κρεαί στυφό, ψωμί πολύ σκληρό, μαχαίρια όδοντωτά. Όλα αυτά άβγάτζικων τήν ήδονή, τήν ψευδαίσθηση. Νόμιζαν τόν έαυτό τους σχεδόν σέ ταξίδι στην Ίταλία, στό μήνα του μέλιτός τους.

Πριν ξαναγορίσουν, πήγγαν γιά μιιά βόλτα καταμήςως τής όχθης. Ό ούρανός, άνοιχτογάλανος, στρογγυλός σαν θόλος, στριλιόσταν στόν όρίζοντα πάνω στή νταντελωτή έπιφάνεια του δάσους. Άπέναντι, στό τέλος του λιβαδιού, μέσα σ' ένα χωριό ξεχώριζε ένα κωδωνοστάσι· και πιό μακριά, άρσιτερά, ή στέγη ενός σπιτιού έκαινε μιιά κόκκινη κηλίδα στό ποτάμι που φάνταζε άσάλευτο σ' όλο τό μακρος τών στροφών του. Μιά πάνω του έγερναν σκούια, και τό νερό κουνούσε ανάλαφρα τὰ καμάκια, καρφωμένα στό ρηχά γιά νά συγκρατούν τὰ δίχτυα· ύπήρχε εκεί ένα ψαρόδικο κοφίνι, δυό τρείς παλιόβαρες. Κοντά στό πανδοχείο, μιιά κοπέλα μέ ψάθινο καπέλο έβγαζε απ' τό πηγάδι κουβάδες νερό — σέ κάθε άνέβασμά τους ό Φρενερικ άκουγε τό τρίξιμο τής άλυσίδας μέ άνεϊτωτή ήδονή.

Δέν είχε άμφιβολία πως θά ήταν ώς τό θάνατό του ευτυχισμένος, τόσο ή ευδαιμονία του του φανόσταν φυσική, άξεχώριστη απ' τή ζωή του και απ' τήν ύπαρξη αυτής τής γυναίκας. Ένωθε τήν άνάγκη νά τής άσει τρυφερόλογα. Έκείνη άπαντούσε ευγενικά, μέ μιιαρά χτυπήματα στόν ώμο του, μέ ξαφνικές τσιριμίγιες που τόν μάγευαν. Κι ό νέος άνακάλυπτε σ' αυτήν μιάν έντελώς καινούργια όμορφιά, που δέν ήταν ίσως παρρά ή άντραάκλαιση τών γύρω πραγμάτων, έκτός άν οι μυστικές τους δυνατότητες τήν είχαν κάνει ν' άνθήσει πραγματικά.

Όταν ξεκουραζόντουσαν καταμεσής στην έξογή, αυτός πλάγιαζε μέ τό κεφάλι του στό γόνατά της, κάτω απ' τόν ίσκιό τής όμπρέλας της· ή, ξαπλωμένοι μπρούμυτα μέσ στό χόρτα, έμεναν άντικριστά νά κοιτάζονται, βουτώντας μέσ στις κόρες τών ματιών τους, διψώντας ό ένας τόν άλλο, πάντα κλανοποιώντας τή δίψα τους, κι ύστερα, μέ τὰ βλέφαρα μισόκλειστα, βυθισμένοι στην σιωπή.

Κάποτε άκουγαν μακριά κρότους τυμπάνων. Ήταν συναγεροί μέσ στό χωριά, έτοιμασίες γιά τήν ύπεράσπιση του Παρισιού. «Ά, γιά δέσ, ή έξέγερση!» έλεγε ό Φρενερικ μέ περιπρονηγικό όκτρο, καθώς όλη τούτη ή άναστροφή του φανόσταν τυποτένια μπρός στόν έρωτά τους και στην αιδώνα φύση.

Και κουβέντιαζαν γιά ότιδήποτε, γιά πράγματα που τὰ ήξεραν θαυμάσια, γιά πρόσωπα που τους ήταν άδιάφορα, γιά χίλιες άνοησίες. Έκείνη του μιλούσε γιά τήν καμαρίστρα της και τόν κοιμωτή της. Μιά μέρα τής έέφυγε και είτε τήν ήλακία της; 29 χρονών· γερνούσε.

Πολλές φορές, άθελά της, του άποκάλυψε λεπτομέρειες γιά τό άτρομό της. Είχε κάνει 'όσοπονις σ' ένα κατάστρημα», είχε ταξίδεψει μιιά φορά στην Άγγλία, είχε άρχισο σπουδές γιά νά γίνει ήθοποιός· μιιά δια αυτά χωρίς έπιμό, κι ό νέος δέν χατάρβωνε ν' άνασυρποτήσει μιιά συνολική εικόνα. Του διηγήθηκε περισσότερα μιιά μέρα που ήταν καθισμένοι κάτω από έναν πλατάνο, στό κάτω μέρος ενός λιβαδιού. Χαμηλά, στην άκρη του δροφού, μιιά παιδούλα, ξυπόλυτη μέσ στην σκόνη, έβρασε τή γελάδα της. Βάπτοντάς τους, ήρθε νά ζητήσει έλεημοσύνη· και, πιάνοντας μέ τό ένα χέρι τό κουρελιασμένο της μεσσοφόρι, έξυνε μέ τό άλλο τὰ μαύρα της μαλλιά που τήλιγαν, σαν περούκια Λουδοβίκου XIV, όλο τό μεγαχρισνό της κεφάλι, φωτισμένο μέ δυό ύπερχα μάτια.

«Θά γίνει πολύ ήμορφη άργότερα», είπε ό Φρενερικ.

«Τι τυχερή άν δέν έχει μητέρα!» παρατήρησε ή Ροζανέτ.

«Τι έκανε λέει!»

«Μιά βέβαια· έγώ άν δέν είχα τή δική μου...»

Στέναζε κι άρχισε νά μιλά γιά τὰ παιδικά της χρόνια. Οι γονείς της ήταν απ' τή Λυών, έργάτες μεταξοϋφαντουργοί τής Κρουά-Ρουές. Αυτή βοηθούσε τόν πατέρα της ως μάθητευμένη. Ό καριμένος ό άθροπάκος άδωκα σκοτωνόσταν στην δουλειά, ή γυναίκα του τόν έβριζε και πουλούσε τὰ πάντα γιά νά πίνει. Ή Ροζανέτ έβριζε τήν καίμαρά τους, μέ τους άργάκειους άραδιασμένους καταμήςως μπρός στό παρόθυρα, τή σούπα στην πυροστιά, τό χειβάτι βαμμένο σέ χρώμα μακονιού, ένα έριμάρι άντίκρου και τό οσοτενό πατάρι όπου πλάγιαζε ως τὰ δεκαέντε της χρόνια. Τέλος ήρθε ένας κύριος, ένας τύπος χοντρος, μέ πρόσωπο σαν πυξάρι, μέ πρόποτες θρόσκου, ντυμένος στό μαύρο. Ή μητέρα της μίλησε ιδιαιτέρως καζί του, έτσι που, τρείς μέρες άργότερα... Ή Ροζανέτ σταμάτησε και, μ' ένα βλέμμα όλο άναίδεια και τίναρα:

«Τό κακό είχε γίνει!»

Ύστερα, άπαντώντας στην χειρονομία του Φρενερικ:

«Καθώς ήταν παντρημένος (θά φοβόσταν νά διακινδυνέψει μέσ στό σπίτι του), μέ πήγγαν σ' ένα δωματιάκι έστιατορίου και μιού είπαν πως θά γινόμουν ευτυχισμένη, πως θά μου έκαμαν κάποιιο όμοιο δώρο.

Άπ' τήν πόρτα κιόλας, τό πρώτο πράγμα που μου έκανε έντύπωση ήταν ένα καντηλιέρι μ' έπίχρισσο άσπίμι, πάνω σ' ένα

τραπέζι όπου υπήρχαν δύο σερβίτσια. "Ένας καθρέφτης στο ταβάνι τά άντανακαλιούσε, και οι ταπετασαρίες τών τοίχων, άπό γαλάζιο μετάξι, έκαμναν όλο τό δωμάτιο νά μοιάζει με μιá κόχη. Σάστισα. Κατάλαβαίνεις, ένα φτωχό πλάσμα που δέν είχε δει ποτέ του τίποτα! Παρόλο τό θάμπωμά μου, φοβόμουνα. Ήθελα νά φύγω. Μά έμεινα.

Τό μόνο κάθισμα που υπήρχε ήταν ένα ντιβάνι κολλήτο στό τραπέζι. Βούλιαξε μαλακά κάτω άπ' τό βάρος μου· τό στόμιο του χαλοριφέρ μέσ στό χαλί μου έστρεψε μιá ζεστή άνάσα, κι έμεινα εκεί χωρίς ν' άγγιζώ τίποτε. Τό γκαρσον που στεκόταν όρθιο μέ πίεςε νά φάω. Μου γέμισε άμέσως ένα μεγάλο ποτήρι κρασί· τό κεφάλι μου γύριξε, θέλησα ν' άνοιξώ τό παραθύρο, μου είπε: «Όχι, δεσποινίς, άπαγορεύεται». Καί μ' άφησε μόνη. Τό τραπέζι ήταν γεμάτο μ' ένα σωρό πράγματα που δέν τά ήξερα. Τιποτε δέν τράβηξε τήν όρεσή μου. Τότε ρίχτηκα σ' ένα βάζο μέ μαρμελάδα, και περιμένα όσένα. Δέν ξέρω τί τόν έμπόδιζε νά ρθει. "Ήταν πολú άργά, τό λιγότερο μεσάνυχτα, δέ βασιτούσα πιά άπ' τήν κουβαστή· στρώγοντας ένα μαξιλάρι γιά νά ξεπαλώσω καλύτερα, βόσκω κάτω άπ' τό χέρι μου κάτω λεύκωμα, ένα τετράδιο· ήταν πρόστυγες εικόνες... Κοιμόμουνα πάνω σ' αυτός, όταν μπήκε».

Κατέβασε τό κεφάλι της κι έμεινε σκεπτική.

Τά φύλλα γύρω τους ψιθύριζαν, μέσα σ' έναν προάσιο σωρό άλάτσε ένα ψηλό γελιδονόχορτο, τό φώς κυλούσε πάνω στη γλήδη σάν κύμα· και ή σιωπή κοβόταν σέ σύνομα διαστήματα άπ' τό βόσκημα τής γελάδας που δέ φανόταν.

"Η Ροζανέτ κοίταζε επίμονα ένα σημείο κατωγής, τρία βήματα μακρύτερά της, μέ τά ρουθούνια της νά τρέμουν, άποροφημένη.

"Ο Φρεντερίκ τής πήρε τό χέρι.

«Πόσο πόνεσες, φτωχή μου άγάπη!»

«Ναι, είπε εκείνη, περισσότερο άπ' όσο νομιζεις!... Τόσο που νά θελήσω νά δώσω ένα τέλος· μέ ξανάβγαλαν μέσα άπ' τό νερό».

«Πώς;»

«Άχ, άς μήν τά σκεφτόμαστε πιά!... Σ' άγαπώ, είμαι εύτυχη-σμένη! Φίλασέ με». Κι έβγαλε ένα ένα τά κλαδάκια άπ' τά γαϊδουράγκαθα που είχαν κολλήσει στον ποδόφυο της.

"Ο Φρεντερίκ συλλογιόταν προπάντων όσα δέν του είχε πει. Μέ τί πρώτο είχε κατορθώσει νά βρει άπ' τή μιζέρια; Ποιός έφαστής τήν είχε εκπαιδέσει; Τι έγινε στη ζωή της ως τή μέρα που ό νέος πήγε σπίτι της γιά πρώτη φορά; "Η τελευτηία της φράση έμπρόδιζε τίς έρωτήσεις. Τή πρώτησε μόνο πώς είχε γνωρίσει τόν 'Αβουί.

«Άπ' τή Βαρνάζ».

«Δέν ήσουν έσύ που είδα μιá φορά στό Παλαι-Ρουαγιαλ μαζί τους;»

"Ανάφερε τήν άκριβή ημερομηνία. "Η Ροζανέτ έκανε μιá προσπάθεια.

«Ναι, πράγματι!... Δέν ήμουν διόλου στό κέρα μου εκείνο τόν καιρό!»

Μά ό 'Αβουί είχε φανεϊ έξογος. "Ο Φρεντερίκ δέν άμφέβαλλε γι' αυτό· όμως ό φόνος τους ήταν περίεργος τύπος, γεμάτος έλαττώματα· κι ό νέος έστρεψε νά τά άναφέρει. "Εκείνη συμπώ-νούσε.

«Δέν έχει σημασία!... Παρόλα αυτά, τόν άγαπώ τό γαϊδάρη!»

«Άκούη και τώρα;» είπε ό Φρεντερίκ.

"Εκείνη πήρε νά κοκκινίσει, μισογελώντας, μισοθυμώνοντας.

«'Ε όχι! Είναι παλιά ιστορία. Δέ σοϋ κρύβω τίποτε. Μά κι αυτό νά γινόταν, μ' εκείνον είναι διαφορετικό! "Αλλάστε, δέ σέ βόσκω εύγενικό μέ τό θύμα σου».

«Τό θύμα μου;»

"Η Ροζανέτ του έπιασε τό πηγούνι.

«'Ασφαλώς!»

Καί ζηταζίζοντας ότως οί παραμάνες:

«Ζέν ήμασταν πάντοτε γαλόνημοι! Κάνουμε νάνι με τή ζυγαρία του!»

«'Εγώ; Ποτέ μου!»

"Η Ροζανέτ χαμογέλασε. Αυτός πληγώθηκε άπ' τό χαμόγελό της, άπόδειξη άδιαφορίας, νόμισε. Μά εκείνη πρώτησε γλυσά, και μ' ένα άπ' τά βρέγματα εκείνα που έκλυπαρούν τό ψέμα:

«Σίγουρα;»

«Και βέβαια!»

"Ο Φρεντερίκ όρκίστηκε στό λόγο τής τιμής του πώς δέν είχε ποτέ του σκεφτεί τήν κ. 'Αβουί, άντας φοβερά έρωτευμένος μέ άλλην.

«Μέ ποιάν λυττόν;»

«Μά μ' έορά, όραία μου!»

«Μή μέ δουλεύεις! Μέ πειράζει!»

Αυτός έκρινε πρόνυμο νά έπινοήσει μιάν ιστορία, ένα μεγάλο πάθος. Βρήκε συγκεχυμένες λεπτομέρειες. Γενικά, τό πρόσωπο εκείνο τόν είχε κάνει πολú δυστυχημένο.

«Σίγουρα είσαι άτυχοι!» είπε ή Ροζανέτ.

«'Ω, ίσως!» θέλοντας νά τήν κάνει μ' αυτό νά ένοήσει πολλαές έπιτυχίες του, γιά νά δώσει καλύτερη έντύπωση γιά τόν έαυτό του, ότως άκριβώς κι εκείνη δέν όμολογούσε όδους τούς έφαστές

της γιά ν' ἀνέβει περισσότερο στήν ἐκτίμησή του. — Γιατί, ἀκόμη και στίς πιό ἰδιαιτέρες ἐκμυστηρεύσεις, ὑπάρχουν πάντοτε περιρρησιμῶς, ἀπό ψευτονοσηρία, ἀπό λατρεία, ἀπό ὄλετο. Ἀνακαλύπτεις στόν ἄλλο ἢ στόν ἴδιο τόν ἑαυτό σου γρηγορῶς ἢ βορβορῶς πού σ' ἐμπροδίζουν νά προχωρήσεις· αἰσθάνεσαι ἐξάδου πῶς θά ἦταν ἀδύνατο νά σέ καταλάβουν· εἶναι δύσκολο νά ἐκφράσεις μέ ἀκριβεία ὀτιδήποτε. Ἔτσι οἱ ὀλοκληρωμένοι θεομῶ εἶναι σπάνιοι.

Καλύτερο θεομῶ δέν εἶχε ποτέ της γνωρίσει ἢ καμμένη ἢ Στραταρχίνα. Συχνά, κοιτάζοντας τό Φρεντερίκ, τῆς ἐρχοταν δάκρυα, ὅσπερα σήκωνε τά μάτια της ἢ τά ἐρχυγε πρὸς τόν ὀφθαλμό, λές και εἶχε ἀντικρῖσαι μιὰ φαινή ἀνατολή, τὴν ὑπόσχεση μιᾶς ἀπεριόριστης εὐδαιμονίας. Τέλος μιὰ μέρα ὀλοδῶ-γῆσε πῶς θά 'θελε νά κάνει μιὰ παράκληση, «για νά φέρει γούρι στόν ἐρωτᾶ μου».

Μά γιὰ τὸ εἶχε ἀντισταθεῖ τόσο καιρό; Ἡ ἴδια δέν ἤξερε. Αὐτὸς ἐπανελάβε πολλὰς φορές τὴν ἐρώτησή του· κι ἐκείνη ἀπαντοῦσε σπλιγγοντάς τον στὴν ἀγκαλιά της:

«Γιατί φοβόμουν μήπως σ' ἐσωρευθῶ πολὺ, ἀγάτη μου!»

Τό πρῶο τῆς Κυριακῆς ὁ Φρεντερίκ εἶδε σέ μιὰ ἐφημερίδα, ἀνάμεσα σ' ἓναν κατάλογο τραυματιῶν, τὸ ὄνομα τοῦ Ντυσαρντέ. Ἐβγαλε μιὰ κρυψὴ και, δείχνοντας τὸ φύλλο στὴ Ροζανέτι, εἶπε πῶς θά ἐφευγῆ ἀμέσως.

«Τὰ νά κά... τίς!»

«Μά γιά νά τόν δῶ, νά τόν φροντίσω!»

«Δέ φαντάζομαι νά μ' ἀφήσεις μόνη!»

«Ἐὰν μαζί μου».

«Μπα, νά πῶω νά χωθῶ μέσ στὴ σφαγή! Εὐχαριστῶ πολὺ!»

«Ἐγὼ ὅμως δέ μπορῶ...»

«Πάψε πιά! Λές κι ἐκεῖνοι οἱ νοσοκόμοι ἀπ' τὰ νοσοκομεία! Κι ἔπειτα, τί ἤθελε κι ἀνακατεύθηκε; Ὁ καθένας γιά τόν ἑαυτό του!» Ὁ Φρεντερίκ ἀγανάκτησε μέ τέτοιο ἐγωισμῶ· και τὰ βράδε μέ τόν ἑαυτό του πού δέν ἦταν ἐκεῖ, μαζί μέ τούς ἄλλους. Τόση ἀδυσφορία γιά τίς συμφορές τῆς πατρίδας εἶχε χάρι τό πρόστυχο και τό ἀστειῶ. Ἐξάφνα ὁ ἐρωτᾶς του τόν βάρφανε σάν ἐγκλημά. Γιὰ μιάν ὥρα ἐμειναν μούτραμῆνοι.

Ἦσπερα ἐκείνη τόν παρακάλεσε νά περιμένει, νά μὴ μπρεῖ σέ κίνδυνο.

«Ἄν τυχόν σκοτωθεῖς!»

«Ἐ, δέ θά ἔχω κάνει παρὰ τό καθῆκον μου!»

Ἡ Ροζανέτι πετάχτηκε. Πρῶτα πρῶτα, τὸ καθῆκον του ἦταν νά τὴν ἀγαπᾶ. Αὐτὸ σήμαινε, δίχως ἄλλο, πῶς δέν τὴν ἤθελε πιά! Ἡ ἐνέργειά του δέν εἶχε καμιά λογική! Τί ἴδεια, Θεέ μου!

Ὁ Φρεντερίκ κουδούνισε γιά νά τὸ φέρον τὸ λογαριασμῶ. Μά ὁ γυρισμῶς στὸ Παρίσι δέν ἦταν εὐκόλοος. Ἡ ἀμαξία τῆς ἐταιρείας μεταφορῶν Λελουά μόνος εἶχε φύγει, οἱ μπερλίνες Λεονῶτ δέ θά ἐκινούσαν, ἢ ἐπιβατικὴ ἀμαξία τοῦ Μπουμπουνοῦ δέ θά περνοῦσε παρὰ ἀργά τὴ νύχτα και ἴσως νά ἦταν γεμάτη κανεῖς δέν ἤξερε. Ἀγοῦ ἔλασε πολλὰ ὥρα γι' αὐτὲς τίς πληροφορίες, τοῦ ἤθελε ἢ ἴδεια νά πᾶει ἄλλο. Ὁ ἐπιφεραλῆς τοῦ ταχυδρομικοῦ σταθμοῦ ἀρνήθηκε νά του δώσει, ὁ νέος δέν εἶχε διαβατήριο. Τέλος νοίκιασε μιὰ τετραπρόχη ἀμαξία (τὴν ἴδια πού τοῦς ἐβγαζε περὶταιρο) και κατά τίς πέντε ἔφτασαν στὸ Μελάν, μπροστά στὸ μέγαρο τοῦ Ἐμπροῦ.

Ἡ πλᾶτεια τῆς Ἀγορᾶς ἦταν γεμάτη μέ σωρούς ὄρων. Ὁ νομάρχης εἶχε ἀπαγορεύσει στοὺς ἐθνοφροπούς νά κινήθουν πρὸς τὸ Παρίσι. Ὅσοι δέν ἦταν ἀπ' τὸ νομῶ του ἤθελαν νά συνεχίσουν τὸ δρόμο τους. Φωνές. Τὸ πανδοχεῖο ἦταν ὀλο φασαρία.

Ἡ Ροζανέτι, τομιοκατημένη, δῆλωσε πῶς δέν τήγαινε παρὰ πέρα, και τόν ἐπέστησε πάλι νά μείνει. Ὁ πανδοχεῖας και ἡ γυναικία του τὴν ὑποστήριξαν. Ἐνας καλὸς τύπος πού ἐργαζε ἀνακατεύθηκε στὴ συζήτηση, λέγοντας πῶς ἡ μάχη ὀπου νά ναι θά τέλειωνε· ἐξάδου ἔπρεπε κανεῖς νά κάνει τὸ καθῆκον του. Τότε ἡ Στραταρχίνα δυνάμωσε τοὺς ἀνγυλῶς της. Ὁ Φρεντερίκ ἔγινε ἔξω φρενῶ. Τῆς ἔδωσε τὸ πουργί του, τὴ φλίησε βιαστικά κι ἐξαφανίστηκε. Φτάνοντας στὸ σιδηροδρομικὸ σταθμῶ τοῦ Κορμπέτι, ἔμαθε πῶς οἱ ἐπαναστάτες εἶχαν κατὰ διαστήματα κόψει τίς ράγες, και ὁ ἀμαξιάς ἀνήθηκε νά τόν πᾶει παρατέρα· τὰ ἄλογά του, ἔλεγε, ἦταν «ψόφια» ἀπ' τὴν χούραση.

Χάση στὴ μεσοδρόμῆ του ὀστούσο, ὁ νέος βρῆκε ἓνα φοβερὸ καμπριολέ πού, γιά 60 φράγκα, χάφια τὸ πουμπουῶρ, δέχτηκε νά τόν πᾶει ὠς τὴν πύλη τῆς Ἰταλίας. Ἀλλά, ἐκατὸ βήματα πρὶν ἀπ' τὴν πύλη, ὁ ὀδηγῶς του τόν κατέβασε και γύρισε πίσω. Ὁ Φρεντερίκ περπατοῦσε στὸ δρόμο, ὅταν ἔξάφνα ἓνας σκοτῶς τοῦ ἀπῆλωσε τὴν ἐφοδῶγγη του. Τέσσερις ἀντρες τόν ἀβραζαν φωνάζοντας:

«Εἶναι ἀπ' αὐτοὺς! Προσεῖτε! Ὑᾶ ἔστε τον! Ἀγοστή! Κάθαρη!» Καὶ ἔξαφνάστρεχε τόσο πολὺ, πού ἀφέθηκε νά τόν τραβήξουν ὠς τὸ φυλάκιο τῆς πύλης, στὴ στρογγυλὴ πλᾶτεια ὀπου καταλήγουν οἱ λεωφόροι Νοσοκομείου και Γχομπλάν και οἱ ὀδοὶ Γχομπροῦ και Μουφρά.

Τέσσερα ὀδοφράγματα, στὸ τέλος τῶν τεσσάρων δρόμων, σγηνάτταν τεράστους λόφους ἀπὸ πλᾶκακία τοῦ λιθόστρωτου· ἔδω κι ἐκεῖ τατσίφιναν πυροὶ· παρόλη τὴ σῶνη πού σγκωνῶταν, ὁ νέος διέκρινε μᾶχιμους πεζικᾶγρους κι ἐθνοφροπούς, ὀλους μέ τὰ

πρόσωπα μαύρα, ξεχαρβαλωμένους, βλοσυρούς. Μόλις πριν από λίγο είχαν καταλάβει την πλατεία, είχαν τουφεκίσει πολλούς¹ ή όργη τους διαρκούσε άκοιμη. 'Ο Φρενερικ έπρε πώς έχογόταν απ' τό Φοντανειμιάώ για να παρασταθεί ένα ψάλο του τραυματία που έμεινε στην όδο Μπελφόν στην άρχή κανείς δέ θέλγρε να τον πιστέψει: έξέτασαν τά χέρια του, μύρισαν άκόμη και τό άφρι του για να βεβαιωθούν πώς δέν είχε μωραδιά μπαρουντιού.

'Οσο, με τό να λείει και να ξεκαλέει τά ίδια, τελικά έπεισε κάποιον λοχαγό που διέταξε δυό όπλίτες να τον πώνε στο φυλάκιο του Βοτανικού Κήπου.

Κατηγόρησαν τη λεωφόρο Νοσοκομείου. Φυσούσε δυνατό άεράκι. Τόν ξεναζώνταψε.

'Όστερα έστριψαν απ' την όδο 'Αιογοπιάζαρου. Δεξιά, ό Βοτανικός Κήπος σχημάτιζε μιιά μεγάλη μαύρη μάζα, ενώ άφιστε-πά ό δάκεψη ή πρόσουψη της Πιτιέ, με καρτάφωτα δια της τά παραθύρου, έλαμπτε σάν πυρακγιά, και στά τζάμια περνούσαν οικίες βιαστικά.

Οι δυό συνοδοί του Φρενερικ έφυγαν. 'Ενας άλλος τόν πήγε ώς τη Σχολή τών Ειδεπιδών.

'Η όδος Σαιν-Βικτόρ ήταν όλοσκάτεινη, δίχως κανένα φανάρι και κανένα φώς στά στίρια. Κάθε δεκάλετρο άκουγε:

«Σχοτοί! Προσοχή!» Και τούτη ή κρουνη, μέσ στη σωτη, παρατεινόταν σάν την ήχη μιιάς πέτρας που πέφτει στην άβυσσο. Πότε πότε παηοιάζε ένας χτύπος απτό βαριά βήματα. 'Ηταν μιιά περιπόλος μ' έκατό άντρες τό λιγότερο. Ψίθυροι και άόφιστες σιδερένιες λαγγιές ξέφουγαν απ' τη συγκεχυμένη αυτη μάζα που, ξεμακραίνοντας με μιιά ρυθμική ταλάντευση, χανόταν μέσ στο σκοτάδι.

Καταμεσής στά σταυροδρόμια βρισκόταν ένας έφιππος δραγόνος, άσάλευτος. Κάποτε περνούσε ένας άγγελιοφόρος με καρτάφωτό, ύστερα ξανάρχιζε ή σωτη. Κανόνα, προχωρώντας μακριά, έκαιναν πάνω στο λιθόστρωτο ένα κρότο ύποκωπο και τρομαχτικό: οι θόρυβοι αυτοί, διαφορετικοί απ' όλους τους συνηθισμένους, σου έσφιγγαν την καρδιά. 'Ηταν σάν ν' αΐξαναν τη σωτη, βαβιά και άπόδουτη — μιιά σωτη μαύρη. 'Αντρες με άστρες μπλάντζες σίμωναν τους στρατιώτες, τους έλεγαν μιιά λέξη κι έξαφανίζονταν σάν φαντάσματα.

Τό φυλάκιο της Σχολής τών Ειδεπιδών παημύριζε κόσμο. Γυναικες έφραζαν τό καρτάφωτό, ζητώντας να δούν τό γιό τους ή τόν άντρα τους. Τίς έστειλαν στο Πάνθεο που είχε μεταβληθεί σε άποθήκη πιτωμάτων, και κανείς δέν άκουγε τό Φρενερικ. Αυτός έπρέμεινε, παίνοντας όρο πώς ό φίλος του Ντυσαρντιέ τόν

περήμενε, πώς ήταν έτοιμοθάνατος. Τέλος του έδωσαν ένα δεκάνα να τον πάει ψηλά στην όδο Σαιν-Ζάκ, στη δημαρχία της Χιης περιφέρειας.

'Η πλατεία του Πάνθεου ήταν γεμάτη στρατιώτες ξεκαλωμένους πάλω σε άχυρα. 'Εβγαννε ό ήλιος. Οι φωτιές του στρατότε-δου έοβγαν.

'Η έξέταση είχε άφήσει στη συνουκία αυτη φοβερά ήχη. 'Απ' τη μιιά ώς την άλλη άκη, ή επιφάνεια τών δρόμων ήταν άνωσα χαμπουριασμένη. Πάνω στα γρημισμένα όδοφράγματα άπρέμεναν άμαξες, σωλήνες του γκαζιού, ρόδες κάρων μαύρες λιμνούλες, έδω κι έκει, θά ήταν άμα σίγουρα. Τά στίρια ήταν διάτρητα απ' τά βρήματα, και οι ευλοδεστές τους φαίνονταν κάτω απ' τους κυμένους γήψους. Γόλιες παραθυριών, χαρτισμένες από ένα καρφι, κρέμονταν σάν κουπέλια. Οι σάλες είχαν γρημιστεί, οι πόρτες άνοιγαν στο κενό. 'Εβλεπες τό έσωτερικό τών δωματιών με τίς χάρτινες ταπεταρίες τους ξεσκισμένες: μερούς φορές είχαν διασωθεί απτά πράγματα. 'Ο Φρενερικ πρόσεξε ένα έκρημιάς, μιιά σκαλίτσα για παπαγάλο, κάποιες χαλκογραφίες.

'Όταν πήγε στη δημαρχία, οι έθνορπουροί φλυαρούσαν άτέλει-ωρα για τό θάνατο του Μπερά και του Νεγκριέ, του βουλευτή Σαρμυονέλ και του άρχιεπισκόπου τών Παρισίων. 'Ελεγαν πώς ό δουλκας ν' 'Ομάλις είχε ξεμπαράσει στη Βουλώνη, πώς ό Μπαμπιές είχε άποδοάσει απ' τη Βενσέν, πώς τό πυροβολικό έργόταν απ' τη Μπουρζ και πώς καρτάφθαναν άφρονες ένωχίσεις απ' την έπαρχία. Κατά τίς τρείς, κάποιος έφερε ευχάριστα νέα: οι έκπρόσωποι τών επαναστατών βρισκονταν στο στίρι του προέ-δρου της Βουλής.

Τότε τους κυριέψε ή χαρά κι ό Φρενερικ, καθώς είχε άκόμη δώδεκα φράγκα, παράγγειλε να φέρον δώδεκα μπουκάλια κρασί, έπιζοντας έτσι να έπιστεύσει την άπελευθέρωσή του. 'Εξαφνα νόμισαν πώς άκουσαν τουφεκιά. Τό πιστό σταμάτησε: κοίταξαν τόν άγνωστο με δύσπιστο βλέμμα: μπορούσε να είναι ό 'Ερβίκος ν¹³⁴.

Γιά να μην έχουν εύθυνη, τόν πήγαν στη δημαρχία της Χιης περιφέρειας, απ' όπου δέν τόν άφγαν να φύγει πριν απ' τίς 9 τό πρωί.

Πήγε τρέχοντας ώς την όχθη Βολταίρ. Σε κάποιο άνοιχτό παραθύρο έλαγγε ένας γέφος χλωρί σακάκι, με τά μάτια του ύψωμένα. 'Ο Σηκουάνας κυλούσε ήσυχα. 'Ο ούρανός ήταν καρτά-γάλανος: μέσ στα δέντρα του Κεραμεικού κελάρηδουσαν πουλιά.

'Ο Φρενερικ διέσχιζε τό Καρπουέλ, όταν πέφασε ένα φορείο. Τό φυλάκιο παρουσίασε άμέσως όπλα, και ό άξιωματικός έπρε με

τό χέρι στο πηγάχικό του: «Τιμή στην άτυχη λεβεντί!» Η φρόνη αυτή είχε καταστήσει σχεδόν υποχρεωτική την πρόφραση πάντοτε μ' έμφαντική συγκίνηση. Ένα τσούρηλο μανιασμένοι τύποι συνόδευαν τό φορείο φωνάζοντας:

«Θά πάροουμε τό αίμα σας πίσω! Θά πάροουμε τό αίμα σας πίσω!»

Οι άμιάδες κυκλοφορούσαν στη λει πόρο, γυναικες μπρός στις πόρες έκαιναν ξαντό. Στο μεταξύ ή ανταρσία είχε κατασταλαεί, ή σχεδόν τό έλαγε μιά προκήουξη του Καβαλιανάκι, τοιχοκολλημένη πρίν άπό λίγο. Ψηλά στη όδδ Βιβιέν έμφανίστηκε ένας ούλαμός χωροφυλάκων¹⁵. Τότε οι άστοί έμπήξαν κρουγές έθουσιασμού: πετούσαν τά καπέλα τους, χειροκροτούσαν, χόρευαν, ήβελαν νά τους άγκυλάσουν, νά τους κεράσουν, — κι άπ' τά μπαλκόνια έπεσαν λουλουδία ριγμένα άπό κωπές.

Τέλος, στις δεκα, τήν άρα που τό κανόν βροντούσε γιά τήν κατάληψη τής συνοικίας Σάντ-Αντουά, ό Φρεντερίκ έφτασε στού Ντυσαρντιέ. Τόν βρήκε μέσ στη σοφίτα του νά κοιμάται άνάσκελα. Άπ' τό διπλανό δωμάτιο, μέ άθόρυβα βήματα, βγήκε μιά γυναικα, ή δεσποινίς Βαρνάξ.

Ήψε παδάμερα τό Φρεντερίκ και του διηγήθηκε πώς ό Ντυσαρντιέ είχε πάληταθει.

Τό Σάββατο, στην κορφή ενός όδοφράγματος τής όδδύ Λαφαγιέ, ένα χαμίν τυλιγμένο μέ μιά τριγυρωμη σημάτα φώναζε στους έθνοφρουρούς: «Θά χτυπήσετε τά αδέρφια σας!» Καθώς αυτόι προχωρούσαν, ό Ντυσαρντιέ είχε πετάξει τό τουφέκι του, παραμερίσει τους άλλους, πηδήσει πάνω στο όδόφραγμα και, μέ μιά κλοτσιά, είχε ρίξει κάτω τό μικρό στασιαστή άρπάζοντάς του τή σημάτα. Τόν είχαν ξαναβρει κάτω άπ' τά χαλάσματα, μέ τό μικρό διατηρητο άπό ένα κομμάτι χαινό. Χρειάστηκε νά χειρουργήσουν τήν πληγή, νά βγάλουν τό βλήμα. Η δεσποινίς Βαρνάξ είχε έβθει τό ίδιο βράδυ, κι άπό τότε δέν τόν άφηνε πιά.

Έτσιμάς έπιδέξια ό,τι χρειάζεσταν γιά τους έπιδέξιμους, τόν βοήθουσε νά πίνει, προλάβαινε και τίς παρφαμικές του έπιθυμίες, πηλαινοερχόταν, πίο λαφριά κι άπό μύγα, και τόν κοίταζε μέ μάτια τυφρά.

Ό Φρεντερίκ έπί δυό έβδομάδες δέν παρέλειψε νά περνά κάθε πρωί: μιά μέρα που μιλούσε στού Ντυσαρντιέ γιά τήν άφοσίωση τής Βαρνάξ, έκεινος σήκωσε τους ώμους.

«Έ όχι! Είναι άπό συμφέρον!»

«Νομίσεις!»

Άνάντησε: «Είμαι σίγουρος», χωρίς νά θελήσει νά δώσει περαισσότερες έξηγήσεις.

Έκείνη τόν γέμιζε φροντίδες, του έφερε άκόμη και τίς έφημερίδες που παλευσαν τήν καλή του πράξη. Αιτές οι δόξες φαίνονταν νά τόν ένοχλούν. Έξιολογήθηκε μάάλιστα στού Φρεντερίκ τό δρώμα τής συνειδητής του.

Ίσως θά 'πρεπε νά είχε βρεθεί μέ τήν άλλη παράταξη, μέ τους έργάτες: γι'ατί τελικά τους είχαν υποσχεθεί ένα σωρό πράγματα χωρίς νά τό κάνουν. Οι νικητές τους μιούσαν τή Δημοκρατία κι έπειτα, ή συμπροφορά άπέναντί τους στάθηκε άπανάθρωπη. Είχαν άδικο δίλουρα, μιά όχι πέρα γιά πέρα, και τό καλό παλληκάρι τυραννόνταν άπ' τή σκέψη πώς ίσως νά είχε πολεμήσει ενάντια στού δίκαιο.

Ό Δνεκεά, φυλακισμένος στον Κεραμικό κάτω άπ' τήν ταράτσα τής άκροποταμιάς, δέν είχε τέτοιου είδους άγώνες.

Ήταν έδω 900 άνωρωτοι, στοβαγμένοι άνάκατα μέσ στις βρωμίες, μανύρι άπό μπαρούτι κι άπό πηγμένο αίμα, τρέμοντας άπό πυρετό, ούρλιάζοντας άπό λύσσα κι όσοι τύχαινε νά πεθάνουν έμειναν άνάμεσα στους άλλους. Πότε πότε, στον ξαφνικό κρότο ενός πυροβολισμού, νόμιζαν πως θά τουπεκίονταν όλου: τότε χιμούσαν πάνω στους τοίγους, ύστερα ξανάπεφταν στη θέση τους, τόσο άποτραυμαμένοι άπ' τους πόνους, που τους φανόνταν πως ζούσαν σ' έφιάλη, σέ μιά πένθιμη παρσίωση. Η λάμπα, κρημασμένη στο θόλο, έμοιαζε μέ κηλίδα αίμα: και στον δέρα πετούσαν μικρές πράκονες και κίτρινες φλόγες που προέχονταν άπ' τίς άναθυμιάσεις του ύπογειου. Άπό φόβο γιά τίς έπιδημίες, είχε συρροτηθεί μιά έπιτροπή περιθάλης. Μά ό πρόεδρος τής, άπ' τά πρώτα κιόλας σκαλιά τό είχε βάλει στα πόδια, τρομαγμένος άπ' τή μισαδιά των άκαθαρών και των πτωμάτων. Όταν οι φυλακισμένοι πησιαζάν ένα φεγγίτη, οι έθνοφρουροί σκοποί, γιά νά τους έμποδίζουν νά τρανάζουν τά χάνελα, χτυπούσαν μέ τίς έπυροδύγκες τους στην τύχη, μέσ στο σωρό.

Ένικά οι έθνοφρουροί στάρηκαν άπανάρωτοι. "Όσοι δέν είχαν πολεμήσει ήβελαν νά διακριθούν. Ήταν ένα ξεχειλιμέμα φόβου. Έπαιρναν εκδικήση ταυτόχρονα ένάντια στις έφημερίδες, στις λέξεις, στις συγκεντρώσεις, στις θεωρίες, σέ όλα όσα έκεινούζαν έδω και πείς μύρες: και, σέ πείσιμα τής νίκης, ή ισόττητα (σαν γιά ένα τίμαρσοι τους άπολογητές της και νά γελουσιποήσει τους έθλους τής) φανεωνόνταν φειμαβευτικά, μιά ισόττητα κτηγών, ένα και τό ίδιο έπιτεδο αίματηρών αιοχροπραξιών: γι'ατί ό φωνασμός των συμφερόντων ίσοφάισε τό ντελίριο τής φτώχειας, ή άριστοκρατία έδειξε τή λυσασμένη της σαπλία και ό βεμβιακερός σκωφος δέ φάνηκε διόλου καλύτερος άπ' τόν κόκκινο. Τά λογικά του κωνου είχαν σαλέψει, όπως ύστερα άπό φοβρές φυσικές

καταστροφές. Έξυπνοι άνθρωποι έμειναν ήλιθιοι για όλη τους τη ζωή.

Ο μπαρμπά-Ρόκ είχε γίνει άπληθια γενναίος, σχεδόν παράτολμος. Στις 26, φτάνοντας στο Ταρίσι με τους Νοζαντζήους, αντί να γυρίσει μαζί τους πίσω, πήγε να καρταίει στην έθνοφρουρά που στρατοπέδευε στον Κεραμεικό και στάθηκε πανευτυχής που μπήκε σκοπός μπρός στην ταράτσα της άκροσταυριάς. Έδω τουλάχιστο τους είχε στο χέρι του αυτούς τους ληστές! Χαϊρόταν την ήττα τους, τό καράντημά τους, και δέ βασιστόταν να τους βρίζει.

Κάποιος άπ' αυτούς, ένας έφηβος με μαχαριά ξανθά μαλλιά, έχωσε τό πρόσωπό του στα κάγκελα ζητώντας ψώμι. Ο κ. Ρόκ τόν πρόσταζε να πάψει. Μά ό νεαρός εξακολούθησε ναλαψιάφικα:

«Ψώμι!»

«Σάμπως έχω έγω;»

Άλλοι φυλακισμένοι πρόβαλαν στο φεγγίτη, με τίς ρευειάδες τους όρθιες, με τίς κόρες των ματιών τους καυτές, στρωλώνοντας ό ένας τόν άλλο και ουρλιάζοντας:

«Ψώμι!»

Ο μπαρμπά-Ρόκ έγινε θηρίο που παραγνώριζαν τό κύρος του. Για να τους φοβερίσαι, έστρεψε τό τουφέκι του πάνω τους, και ό έφηβος, στρωγμένος ως τό θόλο άπ' τό κύμα που τόν έπνιγε, με τό κεφάλι του προς τό πίσω, φώναζε άκόμη μια φορά:

«Ψώμι!»

«Νά, πάφει» είπε ό μπαρμπά-Ρόκ, και πυροβόλησε.

Ένα τεράστιο ουρλιάζατό, έπειτα τίποτε. Στην άκρη του δοχείου¹⁷ είχε μείνει κάτι λευκό.

Όστερα ό κ. Ρόκ γύρισε σπίτι του· γιατί είχε σπίτι στην όδό Σαιν-Μαρτέν, όπου έμεινε όταν έρχόταν στο Παρίσι και οι όημιές που είχαν προκληθεί άπ' την εξέγερση στη πρόσουλη του κριπίου του δέν είχαν συντελέσει και λίγο στην εξαργίωσή του. Ξαναβήποντας το, τού φάνηκε πώς είχε μεγαλοτηόησει με τή φαντασία του τό κακό. Η πράξη που είχε κάνει πριν άπό λίγο τόν άνακούφιζε σαν άποζημίωση.

Του άνοιξε την πόρτα ή ίδια ή κόρη του. Του είπε άμέσως πώς ή μαχαριά άπουσία του την είχε άνησυγήσει· είχε φοβηθεί κάπου ασηφορά, έναν τραυματισμό.

Ο μπαρμπά-Ρόκ μαδάκωσε άπό μια τέτοια άποδειξη στοργής.

Απόρησε μόνο που ή κόρη του είχε έβρει χωρίς την Καρλίν.

«Την έστειλά σε μια δουλειά», άπάντησε ή Λουίζα.

Και ζήτησε να μάθει για την ύγεια του, για τό ένα και για τό

άλλο· ύστερα, με ύφος άδιάφορο, τόν ρώτησε μήπως έτρυχε να συναντήσει τό Φρεντερίκ.

«Όχι, δούλου!»

Γι' αυτόν και μόνο είχε ταξιδέψει ή κοπέλα.

Στό διάδρομο άκουστήκαν βήματα.

«Α, συγγνώμη...»

Και ή Λουίζα βγήκε.

Η Καρλίν δέν είχε βρει τό Φρεντερίκ. Ο νέος έλειπε άπό πολλές μέρες, κι ό στενός του φίλος, ό κ. Ντελωπιέ, έμεινε τώρα στην έπαρχία.

Η Λουίζα έαναφάνηκε τρέμοντας σύγκορη, δύγως να μπορεί να άρθώσει λέξη. Πιανόταν άπ' τό έπιπλα.

«Τι έχεις; Μά τι έχεις έπιτέλους;» φώναζε ό πατέρας της.

Έκείνη έτρεψε πώς δέν ήταν τίποτε, και με μεγάλη προσπάθεια συνήλθε.

Ο άντρικινός μάγειρας έφερε τή σούπα. Μά ό μπαρμπά-Ρόκ είχε ταραχθεί φοβερά. «Η σούπα δέν κατέβανει», και στο έπιδόριο του ήθε να είδος λιποθυμίας. «Έστειλαν να φέρουν γρήγορα γιατρό, αυτός σύστησε κάποιον ύπό.» Έπειτα, όταν βρόθηκε στο κρεβάτι του, ό κ. Ρόκ ζήτησε όσο τό δυνατό περισσότερες κουβέστες, για να ιδρώσει. Στέναζε, γκρίνιαζε.

«Έύναριστώ, καλή μου Καρλίν! Φίλησε τόν καχημένο τό μπαμπά σου, πουλάκι μου! Άχ, αυτές οι έπαναστάσεις!»

Και, καθώς ή κόρη του τόν μάδωνε που άρωστήσες άπ' την άνησυχία του γι' αυτήν, έκείνος άπάντησε:

«Ναί, έχεις δικαίο! Μά ξεπερνάει τή θελήσή μου Είμαι έξαιρετικά εύαίσθητος!»

II

Μές στο μπουντουάρ της, ανάμεσα στην άνευσιά της και στη μία Τζών, ή κ. Νταμπρέξ άκουγε τόν κ. Ρόκ να δηγγείτται τίς στρατιωτικές του περπέτες.

Δάγκωνε τά χείλη της, έδειγνε να ύποψέπει.

«Ό, δέν είναι τίποτε! Θα περάσει κι αυτό!»

Και με ύφος όλο χάρη:

«Θά έχουμε στο δείπνο και κάποιον γνωστό σας, τόν κ. Μορώ.»

Η Λουίζα ακίστησε.

«Κι έπειτα μόνο μερικούς στενούς φίλους, ανάμεσά τους και τόν κ. Άλοπέ ντέ Σιζύ.»